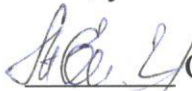

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет кораблебудування
імені адмірала Макарова

Навчально-науковий педагогічний інституту
імені В. О. Сухомлинського

Кафедра дошкільної освіти

«Допущений до захисту»
Завідувач кафедри

 О.С. Трифонова

«03» грудня 2025 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

на тему: «ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ УЯВЛЕНЬ ПРО
ГЕОМЕТРИЧНІ ФІГУРИ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО
ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ»

Виконала: студентка 68811мз групи

 I.I. Мармазинська

Керівник роботи:
кандидат педагогічних наук, доцент

 A. В. Курчатова

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського

Факультет педагогічний

Кафедра початкової та дошкільної освіти
Освітній рівень другий (магістерський) рівень вищої освіти
Спеціальність 012 Дошкільна освіта
Освітня програма Дошкільна освіта

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Гарант освітньої програми
Трифорова О.С.

«22» жовтня 2024 р.

ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

МАРМАЗИНСЬКОЇ ІРИНИ

1. Тема роботи: Особливості формування уявлень про геометричні фігури у дітей молодшого дошкільного віку.

2. Керівник роботи: кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри початкової та дошкільної освіти Курчатова Анжеліка Віталіївна

Затверджені наказом університету від «__» _____ 2025 р. №__

2. Строк подання здобувачем роботи 09 грудня 2025 року.

3. Вихідні дані до роботи: Кваліфікаційна робота складається зі вступу, 2 розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел і додатків.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити): з'ясувати сутність поняття «формування уявлень про геометричні фігури у дітей молодшого дошкільного віку»; виявити критерії, показники, рівні сформованості уявлень про геометричні фігури у дітей молодшого дошкільного віку; розробити й апробувати методику формування уявлень про геометричні фігури у дітей молодшого дошкільного віку

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень)

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		Завдання видав	Завдання прийняв

7. Дата видачі завдання 22.10.24 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1.	Розробка плану виконання кваліфікаційної роботи магістра	жовтень	
	Визначення мети кваліфікаційної роботи та завдань дослідження	жовтень	
3.	Аналіз літератури з проблематики дослідження, уточнення ключових понять	грудень	
4.	Проведення пошуково-розвідувального етапу експерименту	січень	
5.	Розробка методики і проведення констатувального етапу експериментальної роботи та аналіз його результатів	січень	
6.	Розробка змісту формульовального етапу: завдань, вправ тощо формування уявлень про геометричні фігури у дітей молодшого дошкільного віку	лютий	
7.	Реалізація формульовального етапу в ЗДО	березень- червень	
8.	Аналіз результатів прикінцевого етапу	вересень	
9.	Узагальнення висновків, оформлення літератури відповідно до вимог	жовтень	
10	Подання кваліфікаційної роботи до обговорення на кафедрі	листопад	

Здобувачка вищої освіти

Ірина МАРМАЗИНСЬКА

Наукова керівниця роботи

Анжеліка КУРЧАТОВА

АНОТАЦІЯ

Мармазинська І. І. Особливості формування уявлень про геометричні фігури у дітей молодшого дошкільного віку.

Кваліфікаційна робота зі спеціальності 012 Дошкільна освіта, освітньої програми «Дошкільна освіта».

Миколаїв: Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова, 2025. 126 с.

У кваліфікаційній роботі здійснено науково-теоретичне обґрунтування та експериментальну перевірку педагогічних умов формування уявлень про геометричні фігури у дітей молодшого дошкільного віку. Проведено аналіз психолого-педагогічних і науково-методичних джерел, що розкривають особливості пізнавального розвитку молодших дошкільників, специфіку сенсорного сприймання та роль ігрової діяльності у формуванні елементарних математичних уявлень.

Розглянуто психологічні особливості дітей молодшого дошкільного віку, визначено характерні труднощі у сприйманні геометричних форм і способи їх подолання через ігрову, практичну та пізнавальну діяльність.

Розроблено систему роботи з формування уявлень про геометричні фігури у дітей молодшого дошкільного віку, яка включає дидактичні ігри, вправи на порівняння, накладання, класифікацію та практичні дії з предметами.

Експериментально перевірено ефективність запропонованої системи, що підтвердила позитивний вплив ігрових методів на розвиток сенсорних та пізнавальних умінь дітей молодшого дошкільного віку.

Розроблено практичні рекомендації для вихователів щодо організації роботи з дітьми молодшого дошкільного віку з використанням наочності, ігрових прийомів та сенсорного матеріалу.

Ключові слова: геометричні фігури, уявлення, молодший дошкільний вік, ігрова діяльність, сенсорний розвиток, педагогічні умови.

ABSTRACT

Marmaszynska I. I. Peculiarities of Forming Ideas About Geometric Figures in Children of Younger Preschool Age.

Qualification paper in the specialty 012 Preschool Education, educational program «Preschool Education»

Mykolaiv: Admiral Makarov National University of Shipbuilding, 2025. 126 pages.

The qualification paper presents a scientific and theoretical justification and experimental verification of the pedagogical conditions for forming ideas about geometric figures in younger preschool children.

An analysis of psychological, pedagogical, and methodological sources was carried out to study the peculiarities of cognitive and sensory development of preschoolers and the role of play activities in forming elementary mathematical concepts.

The anatomical and psychological characteristics of children aged 3–4 years were examined, as well as the specific difficulties they face in perceiving geometric forms and ways to overcome them through play, practical, and exploratory activities.

A system of work for developing preschoolers' understanding of geometric figures was developed, including didactic games, comparison and classification tasks, and manipulative exercises with sensory materials.

The effectiveness of the proposed methodology was experimentally confirmed, proving that play-based approaches significantly enhance children's sensory perception and cognitive abilities.

Practical recommendations were developed for preschool teachers to organize educational activities using visual aids, sensory experience, and play techniques.

Key words: geometric figures, perception, younger preschool age, play activity, sensory development, pedagogical conditions.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	7
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ЕЛЕМЕНТАРНИХ МАТЕМАТИЧНИХ УЯВЛЕНЬ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ.....	14
1.1. Аналіз психолого-педагогічних праць із проблеми формування елементарних математичних уявлень в дітей дошкільного віку.....	14
1.2. Особливості формування уявлень про геометричні фігури дітьми молодшого дошкільного віку.....	20
1.3. Методи та прийоми формування уявлень про геометричні фігури у дітей молодшого дошкільного віку	30
Висновки до розділу 1.....	45
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ФОРМУВАННЯ УЯВЛЕНЬ ПРО ГЕОМЕТРИЧНІ ФІГУРИ В ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ.....	47
2.1. Характеристика рівнів формування уявлень про геометричні фігури у дітей молодшого дошкільного віку.....	47
2.2. Педагогічні умови з формування уявлень про геометричні фігури у дітей молодшого дошкільного віку.....	54
2.3. Порівняльний аналіз рівнів сформованості уявлень про геометричні фігури у дітей молодшого дошкільного віку.....	71
Висновки до розділу 2	77
ВИСНОВКИ.....	79
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	84
ДОДАТКИ.....	92

ВСТУП

Актуальність дослідження. Математика є частиною загальнолюдської культури. Ознайомлення з цією наукою дітей дошкільного віку означає прилучення їх до культурних цінностей, що є важливим для розвитку майбутньої особистості.

Виходячи із завдань «Концепції розвитку дошкільної освіти» (2020 р.), Базового компоненту дошкільної освіти (2021 р.), освітньої програми для дітей від двох до семи років «Дитина» (2024 р.), у закладі дошкільної освіти кожна дитина повинна отримати основи математичних знань, адже заняття з математики допомагають дітям дошкільного віку зрозуміти світ, який їх оточує, через математику вони набувають розуміння матеріального світу з точки зору кількості та форми, вчаться міркувати, встановлювати зв'язок між уявленнями й логічно мислити.

Формування уявлень про геометричні фігури в дітей молодшого дошкільного віку є одним із важливих напрямів розвитку їхніх сенсорних та пізнавальних здібностей. Саме у цей період відбувається активне становлення мислення, сприймання, пам'яті та уваги, закладаються основи майбутньої навчальної діяльності. Знайомство з геометричними фігурами відкриває дитині можливість розпізнавати, аналізувати та порівнювати предмети навколишнього світу, виділяти їхні властивості й ознаки, що сприяє розвитку логічного та образного мислення.

В умовах сучасної дошкільної освіти особлива увага приділяється сенсорно-пізнавальному розвитку дитини як фундаменту для подальшого засвоєння математичних знань. Володіння уявленнями про основні геометричні фігури (коло, квадрат, трикутник, прямокутник та ін.) є базою для опанування просторових відношень, розвитку мовлення, формування здатності класифікувати та систематизувати предмети. Разом із тим, на етапі молодшого дошкільного віку діти здебільшого сприймають геометричні фігури не як абстрактні поняття, а як конкретні образи, пов'язані з

предметами реального життя (наприклад, коло – «м'яч», квадрат – «вікно»). Це визначає специфіку педагогічного підходу до формування перших геометричних уявлень: навчання має ґрунтуватися на практичній діяльності, ігрових формах та сенсорному досвіді.

Важливість ознайомлення дошкільників із геометричними фігурами підкреслюється й у Базовому компоненті дошкільної освіти України (2021), де наголошується на необхідності формування у дітей початкових уявлень про кількісні та просторові відношення, розвиток елементарних математичних уявлень, ознайомлення з геометричними формами, їх властивостями та відношеннями між ними. Згідно з БКДО, результатом освітнього процесу має стати вміння дитини розрізняти, називати та використовувати основні геометричні фігури в ігровій і практичній діяльності, застосовувати їх у повсякденному житті.

Дана проблема знайшла відображення в історико-педагогічному контексті у дослідженнях таких західних вчених, як Я. Коменський, М. Монтессорі, Й. Песталоцці, Ф. Фребель та інші.

Починаючи з 90-х рр. XX ст. і дотепер в Україні здійснюються дослідження особливостей математичної підготовки дітей дошкільного віку: індивідуально-диференційований підхід до формування математичних уявлень у дітей (Н. Баглаєва, Т. Степанова); педагогічні умови логіко-математичного розвитку дітей (М. Машовець, В. Старченко); пізнавальна активність і пізнавальна самостійність як фактори математичного розвитку старших дошкільників (О. Брежнєва, Л. Гайдаржийська, Ю. Демидова, К. Щербакова); зміст, форми, методи формування елементарної математичної компетентності (Л. Зайцева); формування математичних понять у процесі пізнавальної діяльності (С. Татарінова), особливості організації природничо-математичної освіти дітей (А. Сазонова), комп'ютерні технології як засіб навчання старших дошкільників лічби (Т. Павлюк), використання

дидактичної гри й її ролі у розвитку уяви та фантазії дітей присвячені роботи (С. Галкіна та Н. Чена).

Вагомий внесок у переорієнтацію освітнього процесу на особистісно орієнтований підхід під час ознайомлення дітей з елементами математичних знань зробили К. Щербакова. Зокрема, К. Щербакова, з О. Брежнєвою підкреслюють, що результативність математичного розвитку дітей безпосередньо залежить від удосконалення методів і прийомів навчання, а також від формування у дошкільників пізнавального інтересу та здатності до самостійних дій.

В цілому можемо констатувати, що у численних наукових розвідках розглядаються різні аспекти проблеми формування уявлень про геометричні фігури у дітей дошкільного віку: питання послідовності та змісту ознайомлення дітей із кількісними та просторовими відношеннями; методи формування уявлень про геометричні фігури й їхні властивості; роль ігрової діяльності у засвоєнні математичних знань; особливості поєднання практичних дій та сенсорного досвіду дитини з математичними вправами; організація індивідуальної та групової роботи з урахуванням вікових і психологічних особливостей дітей; шляхи розвитку мислення, мовлення й пізнавальної активності дошкільників у процесі формування елементарних математичних уявлень.

Процес ознайомлення дітей із геометричними фігурами має дуже важливе значення, оскільки сприяє розвитку дрібної моторики, окоміру, здатності орієнтуватися в просторі та на площині. Використання дидактичних ігор, вправ на порівняння, накладання та групування забезпечує не лише закріплення знань, а й стимулює пізнавальну активність дитини дошкільника, розвиває інтерес до навчання.

Формування уявлень про геометричні фігури в дітей молодшого дошкільного віку має комплексний характер: воно поєднує розвиток сенсорних процесів, мислення, мовлення та пізнавальної діяльності в цілому.

Це завдання потребує врахування психологічних і вікових особливостей дітей, добору відповідних методів, прийомів і засобів навчання, що створюють передумови для подальшого успішного опанування математики в старшому дошкільному віці та початковій школі.

Визначаючи роль математики у процесі навчання дітей, сучасні науковці Л. Коваль і С. Скворцова схиляються до того, що підходи до логіко-математичного розвитку особистості мають базуватися на тому, щоб не лише надати елементарні математичні знання, але й навчити дітей їх використовувати у повсякденному житті. Академік І. Бех переконаний, що важливим засобом навчання та чинником розвитку особистості дитини є правильно створений виховний простір. Хоча на сьогодні науковцями у достатній мірі висвітлені проблеми логіко-математичного розвитку дітей дошкільного віку, проте потребує уточнення питання формування математичних понять у дошкільників.

Отже, обрана нами тема **«Особливості формування уявлень про геометричні фігури в дітей молодшого дошкільного віку»** є актуальною й на часі, оскільки потребує ґрунтовного наукового осмислення та подальшого дослідження. Варто підкреслити, що вона не є вичерпною, адже постійно відкриваються нові підходи, методи й засоби, які потребують аналізу й адаптації до сучасних умов дошкільної освіти.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити педагогічні умови формування уявлень про геометричні фігури в дітей молодшого дошкільного віку.

Об’єкт дослідження – формування уявлень про геометричні фігури в дітей дошкільного віку.

Предмет дослідження – педагогічні умови формування уявлень про геометричні фігури у дітей молодшого дошкільного віку.

Завдання дослідження:

1. Здійснити аналіз психолого-педагогічної літератури з проблеми формування елементарних математичних уявлень у дітей дошкільного віку.
2. Проаналізувати вікові особливості формування уявлень про геометричні фігури у дітей молодшого дошкільного віку.
3. Виявити рівні формування уявлень про геометричні фігури в дітей молодшого дошкільного віку.
4. Розробити та практично реалізувати педагогічні умови формування уявлень про геометричні фігури у дітей молодшого дошкільного віку.

Для реалізації поставленої мети та вирішення визначених у роботі завдань використано комплекс взаємопов'язаних **методів дослідження**: *теоретичних*: аналіз, синтез, систематизація, узагальнення та порівняння науково-педагогічних, психологічних і методичних джерел із проблеми формування уявлень про геометричні фігури у дітей молодшого дошкільного віку; вивчення змісту чинних програм дошкільної освіти; моделювання системи роботи з формування уявлень про геометричні фігури у дітей з урахуванням їх вікових та індивідуальних особливостей; *емпіричних*: педагогічне спостереження за діяльністю дітей під час занять і в повсякденному житті; діагностичні бесіди та ігрові завдання для виявлення рівня сформованості уявлень про геометричні фігури; педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний та контрольний етапи) з метою перевірки ефективності запропонованої системи роботи; *статистичних*: методи описової статистики для якісного та кількісного аналізу результатів дослідження, перевірки достовірності отриманих даних.

База дослідження: дослідно-експериментальна робота проводилася на базі закладу дошкільної освіти №118 м. Миколаєва. У дослідженні брали участь 20 дітей молодшого дошкільного віку (3–4 роки).

Теоретична значущість полягає у науково-теоретичному обґрунтуванні та експериментальній перевірці педагогічних умов формування уявлень про геометричні фігури у дітей молодшого дошкільного

віку; уточненні змісту, критеріїв і показників сформованості уявлень про геометричні фігури; розробленні системи ігрових та практичних завдань, спрямованих на ефективне формування цих уявлень.

Практична значущість одержаних результатів полягає в розробці та реалізації системи та педагогічних умов для вихователів щодо організації роботи з формування у дітей молодшого дошкільного віку уявлень про геометричні фігури; розробленні комплексу дидактичних ігор і вправ, які можуть бути використані у практиці закладів дошкільної освіти.

Результати дослідження та розроблена система роботи можуть бути використані в освітньому процесі закладів дошкільної освіти, у навчанні студентів педагогічних коледжів і університетів, а також у системі післядипломної освіти педагогічних кадрів.

Апробація результатів дослідження. Основні положення кваліфікаційної роботи доповідалися на Всеукраїнських конференціях різного рівня: «Використання Jamboard як інструмент реалізації змісту інклюзивної освіти в дистанційному форматі» (VII Всеукраїнська науково-практична конференція з міжнародною участю ВДПУ імені Михайла Коцюбинського (19 грудня 2024 року, м. Вінниця)); «Психолого-педагогічні основи формування уявлень про геометричні фігури у дітей дошкільного віку» (Всеукраїнської науково-практичної конференції (12 листопада 2024 року, м. Миколаїв)); «Інклюзивна освіта як індивідуальна траєкторія особистісного зростання дитини з особливими освітніми потребами» (VII школа технологій інклюзивної освіти) 19 грудня 2024 року, м. Вінниця)); «Психологічна допомога дітям з інтелектуальними порушеннями у процесі навчання математики» (Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми соціально-гуманітарних наук: перспективи та виклики» (4 квітня 2025 року м. Миколаїв)). Результати експериментального дослідження опубліковано в методичному збірнику «Українське дошкілля» та у збірниках конференцій.

Структура та обсяг кваліфікаційної роботи: складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел (70 найменувань, які займають 8 сторінок), 6 додатків. Повний обсяг роботи становить 126 сторінки, із них 83 сторінки основного тексту. Робота містить 10 таблиць, 1 схему.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ЕЛЕМЕНТАРНИХ МАТЕМАТИЧНИХ УЯВЛЕНЬ В ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

1.1. Аналіз психолого-педагогічних праць із проблеми формування елементарних математичних уявлень в дітей дошкільного віку

Аналіз психолого-педагогічних праць із проблеми формування елементарних математичних уявлень в дітей дошкільного віку засвідчує, що ця проблема не є новою і привертала увагу педагогів і психологів ще в попередні десятиліття. У дослідженнях різних авторів відзначається, що формування елементарних математичних уявлень у дітей дошкільного віку пов'язане не лише з оволодінням числами та формами, але й із розвитком логічного мислення, уваги, пам'яті та просторових уявлень. Попри значну кількість праць, які розкривають теоретичні аспекти цієї проблеми, практичні методики навчання часто залишаються недостатньо розробленими або не повністю враховують індивідуальні особливості дітей.

Більш того, сучасні дослідження підкреслюють необхідність інтегрованого підходу, коли математичні уявлення формуються через ігрову діяльність, спілкування та експериментування, що сприяє більш глибокому розумінню і розвитку критичного мислення у дошкільників. Також зазначається, що ефективність формування цих навичок значною мірою залежить від компетентності педагогів, використання сучасних освітніх технологій і створення мотиваційного середовища для дитини.

В умовах сьогодення реформа дошкільної освіти в Україні є невід'ємною складовою загального процесу оновлення освітньої системи. Одним із способів модернізації змісту дошкільного навчання та його узгодження з наступними рівнями освіти є орієнтація діючих програм на

формування ключових компетентностей у дітей дошкільного віку. Математична грамотність і розвиток логічного мислення є ключовими складовими освіченості, культурного рівня, а також соціальної, особистісної та професійної компетентності сучасної людини.

Перетворення процесу викладання математики в початковій школі та нові наукові дослідження виявили певні прогалини в логіко-математичній підготовці дітей у закладах дошкільної освіти: часто не використовується зростаючий потенціал дошкільників, а навчання не завжди сприяє розвитку їхньої особистості та творчих здібностей. Це зумовило потребу перегляду змісту та методів навчання й стимулювало педагогів та психологів започаткувати наукові дослідження, спрямовані на розвиток логіко-математичних навичок у дошкільників.

Завдання, які реалізуються вихователями у процесі навчання та виховання дітей дошкільного віку висвітлено в Базовому компоненті дошкільної освіти (2021) і спрямовані на те, щоб озброїти дитячий розум знаннями, вміннями та навичками, які допоможуть йому сприйняти життя в цілому, функціонувати та взаємодіяти з людьми в суспільстві [6].

Сучасні теоретики і практики – наголошують на важливості математичного розвитку дітей дошкільного віку та формування у них основних математичних понять. Зокрема, Старченко [59], С. Татарінова [64] пропонували найбільш оптимальні форми і методи навчання дошкільників та формування у них математичних понять; Л. Білоусько [10], М. Дудник [25] визначали вікові межі, протягом яких проходило формування логічних умінь дітей здійснювати певні математичні дії; В. Вертугіна описала свій досвід формування елементарних математичних понять у дітей шляхом використання логічних блоків З. Дьєнеша [14], Н. Баглаєва [5], Л. Зайцева [28] вказували на важливе значення формування логіко-математичних понять на основі використання спеціальної серії «навчаючих ігор».

Професор О. Брежнєва переконана, що формування математичних понять у дітей дошкільного віку, набуття ними навичок виконання елементарних дій та операцій є основною передумовою для подальшого успішного шкільного навчання і готовності до активної осмисленої життєдіяльності. Цей етап визначає основні можливості розвитку мислення та вміння розв'язувати завдання, що є необхідними у вивченні математики та інших предметів [12, с.34].

Дошкільний вік є тим своєрідним фундаментом, на якому постає увесь життєвий шлях людини. Перші математичні поняття, які отримує дитина у своєму житті, також стосуються дошкільного віку тому, історичний розвиток формування математичних уявлень у дітей свідчить, що це питання цікавило педагогів і психологів ще з давніх часів. Ще в епоху Нового часу в Європі філософи й педагоги намагалися зрозуміти, яким чином дитина оволодіває числом, формою, величиною та просторовими уявленнями.

Джон Локк у сфері розумового розвитку дитини збагатив підхід до проблеми методів навчання, ці методи покликані зробити навчання для дітей цікавим і захоплюючим. Дітям необхідно показувати користь того, що вивчається. Вони підкреслювали, що розвиток математичних уявлень має йти від безпосереднього досвіду та спостереження, а не лише від абстрактного навчання [34].

Дені Дідро, він вважав, що насамперед необхідно вивчати фізико-математичні і природничі дисципліни [34].

Йоганн Генріх Песталоцці, який наголошував на навчанні через відчуття та досвід. ін вважав, що математичні поняття потрібно формувати через конкретні предмети і практичні дії.

Фрідріх Фребель, він підкреслював значення ігрової діяльності та розвитку логічного мислення, включаючи елементарні математичні дії, через конструювання, рахунок і гру з предметами. У педагогічному вченні Ф. Фребеля математика виступала не стільки як окремий предмет, скільки як

засіб розвитку мислення, сенсорики й організації дитячої діяльності. Фребель уважав, що саме через гру та вправління з такими предметами діти поступово переходять від наочного сприйняття до елементарних математичних уявлень: рахунку, розрізнення геометричних фігур, розуміння симетрії, порядку й пропорцій [34].

Жан-Жак Руссо, який, хоча і не розробляв системної математики, закладав принципи природного і вільного навчання, де дитина через досліди та спостереження формує перші уявлення про кількість, форму, величину. Ж.-Ж. Руссо прямо не розробляв систематичної методики навчання математичних навичок у дітей, але його педагогічні ідеї безпосередньо впливали на формування логіко-математичного мислення дошкільників. Він наголошував, що розвиток таких здібностей повинен відбуватися природним шляхом, через спостереження, досліди та безпосередній контакт із предметами навколишнього світу [34].

Йоганн Амос Коменський: удосконалення змісту навчання, введення реальних предметів та вивчення іноземних мов: математика, природознавство, географія, історія, філософія, логіка, а також німецька, французька, англійська, іспанська мови; у сфері математики особлива увага приділялась формуванню елементарних уявлень про числа, величини, просторові співвідношення та розвиткові логічного мислення через наочні матеріали, практичні вправи та ігрові ситуації, що дозволяло дітям самостійно відкривати закономірності та засвоювати математичні поняття природним шляхом [24].

А. Вольф, В. Гумбольдт, І. Гердер, щодо математики, приділяли значну увагу розвитку математичної освіти, вбачаючи у ній не лише засіб оволодіння знаннями про числа та форми, а й інструмент формування логічного мислення, точності, послідовності та аналітичних здібностей учнів, що математика повинна бути інтегрованою у ширший освітній процес, поєднуватися з природознавством та іншими предметами, а навчання її слід

будувати на принципах активного мислення та самостійного відкриття закономірностей [55].

Педагогічна система А. Дістервега також заслуговує на увагу в аспекті розвитку математичної освіти, розглядаючи її як важливий засіб розвитку мислення дитини, у навчанні математики педагог наполягав на використанні принципів наочності, послідовності та свідомості: від конкретного до абстрактного, від простого до складного, від відомого до невідомого. [24].

Й. Песталоцці вважав, що дитину слід навчати «елементарним формам» – числу, формі, слову. Математика для нього була природним шляхом до гармонійного розвитку, адже ґрунтувалася на простих, наочних уявленнях. Його методика акцентувала увагу на простоті й поступовості, опорі на досвід і чуттєве сприймання.

У педагогічній системі Й. Гербарта математика посідала важливе місце як засіб розвитку багатостороннього інтересу та логічного мислення дітей. Він вважав, що саме предмети природничо-математичного циклу (математика, природознавство тощо) сприяють формуванню емпіричного інтересу (пізнання навколишнього світу) та спекулятивного інтересу (бажання зрозуміти закономірності, встановлювати зв'язки, робити висновки).

Якщо Гербарт розглядав математику як спосіб логічного впорядкування знань, то Фребель – як шлях гармонійного розвитку, що поєднує інтелект, чуття та творчість дитини.

Психологи й педагоги, зокрема Жан Піаже, почали досліджувати закономірності мислення дитини, зокрема формування логіко-математичних уявлень. Піаже виділив різні стадії розвитку мислення у дітей, показавши, що розуміння числа, просторових співвідношень і логічних операцій формується поступово, через конкретні дії та ігри.

Марії Монтессорі, яка наголошувала на сенсорному розвитку та спеціально розробленому дидактичному матеріалі для формування

математичних понять; Едуарда Клапареда, котрий підкреслював роль активності та інтересу дитини у пізнанні; Альфреда Біне, який розробляв методики вимірювання інтелектуальних здібностей, зокрема й математичних; Овіді Декролі, що вбачав у навчанні математики частину цілісної системи «центрів інтересу», пов'язаних із реальними життєвими ситуаціями. Такі дослідження заклали міцний фундамент для розуміння того, що математичний розвиток дитини має опиратися на її природні психічні процеси та практичний досвід [24].

В українській педагогіці цей процес також має давні традиції. Лише з кінця XX – початку XXI століття в наукових роботах українських дослідників з'являється системний підхід до логіко-математичного розвитку дошкільників, який враховує індивідуальні особливості, мотивованість дитини та активну роль педагога. Зокрема, питання формування елементарних математичних уявлень у дітей дошкільного віку досліджували Н. Гавриш, О. Кононко, В. Кузьменко, Т. Поніманська, Т. Степанова, Л. Шульга. У їхніх працях обґрунтовано значення гри, сенсорного розвитку, інтегрованих занять та використання сучасних освітніх технологій для формування математичної компетентності дошкільників.

За визначенням професора Т. Поніманської, математична система, спрямована на сприйняття навколишнього світу, називається сенсорною, а формуванню повноцінного сприйняття навколишнього світу сприяє сенсорне виховання. Його основне завдання – допомогти дитині накопичити уявлення про колір, форму, величини предметів і т.п. [50]. На думку науковці розвиток сприйняття – процес складний і багатоступеневий, який має у своїй складовій і засвоєння дітьми сенсорних еталонів, вироблених суспільством, і оволодіння методами обстеження предметів [50]. За визначенням Т. Поніманської, «сенсорне виховання – це система педагогічних впливів, спрямованих на формування способів чуттєвого пізнання та вдосконалення відчуттів і сприймань» [50, с. 203]. Сенсорне виховання спрямоване на те,

щоб навчити дітей точно, повно і розчленовано сприймати предмети, їх різноманітні властивості та співвідношення (колір, форму, величину, розташування у просторі тощо) [50].

Узагальнюючи аналіз психолого-педагогічних праць, можна зробити висновок, що проблема формування елементарних математичних уявлень у дітей дошкільного віку має глибокі історичні й наукові корені. Від ідей Коменського, Руссо, Песталоцці, Фребеля та інших досліджень Піаже, Монтессорі, Клапареда й українських учених (Т. Поніманської, О. Кононко, Н. Гавриш, Л. Шульги та ін.) простежується еволюція поглядів: від наголосу на чуттєво-практичному досвіді та наочності до розуміння значущості ігрової діяльності, сенсорного розвитку та індивідуалізації навчання. Сьогодні все більшої ваги набуває інтегрований підхід, у якому математика розглядається не як ізольований предмет, а як важливий засіб розвитку логічного мислення, мовлення, креативності та пізнавальної активності дошкільників. Таким чином, формування математичних уявлень у дітей потребує комплексного підходу, що поєднує надбання класичних педагогічних систем та сучасні інноваційні технології, спрямовані на забезпечення гармонійного розвитку особистості дитини.

1.2. Особливості формування уявлень про геометричні фігури дітьми молодшого дошкільного віку

Метою формування уявлень про геометричні фігури дітьми молодшого дошкільного віку в закладі дошкільної освіти є засвоєння дитиною заданих програмою знань і умінь на певному віковому етапі.

Для того, щоб з'ясувати особливості формування уявлень про геометричні фігури дітьми молодшого дошкільного віку в закладі дошкільної освіти, необхідно зрозуміти вікову послідовність пізнання дитиною геометричних фігур.

Наукові дослідження О. Брежнєва та К. Щербакова довели, що вже у ранньому віці діти накопичують уявлення про множини, які складаються з різнорідних і однорідних предметів, адже дитину оточують предмети, що відрізняються розмірами, формою, кольором, кількістю, розміщенням у просторі. За допомогою дорослого дитина вивчає їх назви та відмінності, вчиться ними користуватися [12, 69]. Формування уявлень про геометричні фігури у дітей молодшого дошкільного віку є важливим етапом їхнього пізнавального розвитку. Можна сказати, що саме в цей період дитина починає впізнавати навколишній світ не лише через сенсорні відчуття, а й через перші спроби осмислити його структуру, закономірності, форми та просторові відносини. З одного боку, процес пізнання здається досить природним: дитина торкається предметів, малює, сортує, складає – і, здавалося б, геометричні форми «з'являються» самі собою. Але з іншого боку, це не так просто, адже розвиток уявлень про форми пов'язаний не лише з моторикою чи зоровим сприйняттям, а й з умінням порівнювати, класифікувати, запам'ятовувати й узагальнювати [69].

Особливість саме молодшого дошкільного віку полягає у тому, що діти ще лише починають відокремлювати абстрактні поняття від конкретних об'єктів, і їхнє сприйняття фігур часто переплітається з особистим досвідом: куб – це, наприклад, кубик із конструктора, а коло – це печиво чи колесо в іграшковому автомобілі. Тому навчання геометрії на цьому етапі не може обмежуватися сухим показом форм – воно потребує ігрових, наочних та практичних підходів, що дозволяють дитині прожити процес пізнання, а не лише запам'ятати назви [69].

Щербакова К. у своїй науковій праці «Теорія та методика логіко-математичного розвитку дітей дошкільного віку» зазначає діти першого та другого року життя освоюють способи дій з однорідними предметами (кульками, кубиками, кільцями та ін.), вони їх перебирають, перекладають, збирають, розкладають по горизонталі, у вигляді кривої лінії; виконують

більш складні дії: розподіляють предмети на групи за формою та кольором []. У сучасній педагогічній науці багато уваги приділяється тому, як раннє формування уявлень про геометричні фігури впливає на подальший розвиток математичного мислення. Водночас існує безліч нюансів: індивідуальні особливості дітей, різний рівень сенсорної сприйнятливості, ступінь активності, а іноді й внутрішнє небажання «слухати дорослих» роблять цей процес більш складним, ніж може здатися на перший погляд. І саме це робить тему формування уявлень про геометричні фігури в дітей молодшого дошкільного віку надзвичайно актуальною та цікавою для дослідження.

З-поміж українських педагогів та науковців, які досліджували проблему формування уявлень про геометричні фігури у дітей дошкільного віку, особливе місце посідають Т. Дорошенко, Л. Баранюк, М. Коцан, В. Мацько, Ю. Хижняк. Їхні роботи надають теоретичні та практичні підстави для розуміння того, як діти молодшого дошкільного віку починають усвідомлювати просторові відносини, розрізняти форми та класифікувати предмети за геометричними ознаками.

Автори Т. Дорошенко, В. Мацько у роботі «Теорія та методика формування елементарних математичних уявлень», розкрили теоретичні засади та практичні підходи до організації математичної освіти дітей дошкільного віку. Особлива увага приділяється питанню формування уявлень про геометричні фігури, яке є важливим складником логіко-математичного розвитку дитини. У посібнику висвітлюється сутність ознайомлення з геометричними формами, шляхи та методи роботи з дітьми різних вікових груп, а також роль сенсорного досвіду, ігрової та практичної діяльності у процесі пізнання форми предметів [24].

Доведено, що у молодшому дошкільному віці (3–4 роки) діти ще не виділяють форму як самостійну ознаку предмета. Вони схильні сприймати геометричні фігури як знайомі речі або іграшки (наприклад, прямокутник – «віконце», овал – «яєчко»), а розрізняти їх намагаються за допомогою

другорядних ознак – кольору чи величини. Формування уявлень про геометричні фігури на цьому етапі нерозривно пов'язане з ігровими діями та маніпуляціями з предметами. Дитина може впізнати коло чи квадрат лише тоді, коли має можливість погратися з ними, прокатати чи обвести пальцем.

Поступове ознайомлення з геометричними формами відбувається через комплекс сенсорних вражень – зорових, дотикових та рухових. Обстеження фігур включає проведення пальцем по контуру, накладання, порівняння, виявлення властивостей у процесі практичних дій. Важливу роль у цьому процесі відіграє слово дорослого, яке спрямовує увагу дитини на характерні ознаки предмета: сторони, кути, округлість. Так, діти вчаться пояснювати, чому круг котиться, а квадрат – ні.

Під керівництвом вихователя відбувається перехід від порівняння геометричних фігур із реальними предметами (прямокутник – вікно, циліндр – склянка) до розуміння їх як еталонів, універсальних зразків для визначення форми навколишніх об'єктів. Такий підхід сприяє узагальненню знань і формуванню здатності виділяти суттєві ознаки предметів. У процесі систематичних занять та ігрових вправ діти молодшого дошкільного віку поступово засвоюють назви геометричних фігур, вчаться розрізняти їх, встановлювати подібності й відмінності, застосовувати у власній діяльності (малюванні, ліпленні, аплікації, будівництві з конструктора) [10].

Таким чином, авторами підкреслюється, що формування уявлень про геометричні фігури у дітей молодшого дошкільного віку має поетапний і комплексний характер. Воно базується на сенсорному досвіді, забезпечується через практичну та ігрову діяльність, а також потребує цілеспрямованого педагогічного керівництва. Засвоєння елементарних знань про геометричні форми створює основу для подальшого математичного розвитку, формування просторового мислення та готовності дітей до навчання у школі.

Як зазначають практики у молодшому дошкільному віці ознайомлення дітей із геометричними фігурами має свої особливості, зумовлені віковими

можливостями та психолого-педагогічними закономірностями розвитку., саме в цей період діти ще слабо орієнтуються у різноманітті форм предметів і часто відчують труднощі у впізнаванні їх за окремими ознаками. Це пояснюється недостатнім розвитком сенсорного досвіду, який потребує цілеспрямованого педагогічного впливу [13].

У молодшій групі основна увага зосереджується на виконанні дій, спрямованих на знаходження предметів, однакових за формою. Дітей вправляють у зорово-дотичному обстеженні, вчать установлювати схожість і відмінність предметів за формою, групувати їх відповідно до зразка. У другій молодшій групі завдання ускладнюються: діти вчаться порівнювати предмети за формою, використовуючи геометричну фігуру як еталон. Вони починають виділяти й називати найпростіші фігури – коло, квадрат, трикутник, куб, – та оволодівають прийомами їх обстеження зорово-дотично-руховим шляхом [16].

Щодо особливостей формування початкових уявлень про геометричні фігури у дітей молодшого дошкільного віку, то слід зазначити, що: розпочинається формування зазначених уявлень з ігор та практичних дій з предметами. Діти впізнають фігури у навколишньому середовищі, порівнюють знайомі предмети з кулею, кубом, квадратом чи колом, підбирають деталі конструктора відповідної форми. Саме через ігрові ситуації та дослідження предметів у дитини поступово складається первинний сенсорний досвід, що є основою розвитку геометричного мислення (Додаток А).

У цей період діти сприймають геометричну фігуру цілісно, не виділяючи її окремих елементів і не помічаючи подібності чи відмінностей між різними формами. Тому навчання будується на практичних завданнях, у ході яких дитина обстежує, накладає чи порівнює моделі фігур, намагається сформулювати висновки про їхні спільні та відмінні ознаки. Велике значення

має дотично-рухове обстеження, що дозволяє краще усвідомити особливості форми.

Знайомство дітей з фігурами відбувається поступово: спочатку це квадрат, коло, трикутник, куб, куля, циліндр, далі – овал та елементарні уявлення про чотирикутник. Нові знання подаються на основі зіставлення з уже відомими фігурами, підкреслення істотних ознак та закріплення їх у мовленні.

Важливим прийомом є класифікація: діти групують предмети чи фігури за формою, знаходять серед них однакові, відрізняють подібні. Такі завдання організовуються у формі гри, що підвищує інтерес і сприяє активності. Поступово діти вчаться бачити відповідність реальних предметів геометричним еталонам, що допомагає точніше сприймати навколишній світ і відображати його у власній діяльності – малюванні, ліпленні чи конструюванні [60].

Таким чином, у молодшому дошкільному віці уявлення про геометричні фігури формуються переважно на чуттєвій основі, через практичні дії, ігрові вправи, спостереження та порівняння. Вони ще є елементарними й цілісними, проте створюють підґрунтя для подальшого розвитку елементарного геометричного мислення, уміння класифікувати предмети та встановлювати прості зв'язки між ними.

Оскільки провідною діяльністю у дошкільному віці є гра, то формування математичних понять відбувається через гру, ігрові ситуації. Зокрема, у процесі роботи над засвоєнням математичних понять про геометричні фігури та згідно вікових особливостей дітей молодшого дошкільного вік надзвичайно ефективним є використання різноманітних дидактичних ігор. Завдяки ігровій діяльності, ігровому задуму, ігровим діям і правилам гри дитина неупереджено засвоює певний пізнавальний зміст матеріалу. Всі види ігор (предметні, настільно-друковані, словесні тощо) є

ефективним засобом і методом формування елементарних математичних уявлень у дітей дошкільного віку [48].

Щодо методики ознайомлення дітей молодшого дошкільного віку з формою геометричних фігур, то реалізується вона через поєднання наочних, практичних і словесних методів. Найефективнішими є прийоми, коли дитина виконує конкретні дії: «подивися й знайди таку ж фігуру», «знайди, принеси, покажи», «склади візерунок». При цьому закріплюється не лише образ фігури, а й уміння діяти з нею. Велике значення має тактильно-рухове обстеження: дитина тримає предмет у руці, обводить його контур пальцем, намагається покотити або поставити, тобто практично з'ясовує властивості.

У другій молодшій групі діти навчаються розрізняти найпростіші фігури – коло, квадрат, куб, кулю – використовуючи прийом попарного порівняння: коло і куб, куб і брусок, куля і коло, куб і квадрат. У процесі таких вправ малята поступово розуміють, що форма не залежить від кольору чи розміру предмета. *Наприклад*, кулю можна котити, у неї немає кутів; куб не котиться, має грані та кути, з нього можна будувати вежі. Це підводить дітей до узагальнення про істотні властивості фігур [36].

Саме в цій віковій групі формуються певні знання про форму предметів і геометричні фігури як еталони форми. Діти вчаться розрізняти кулю, куб, круг, квадрат, трикутник, користуючись прийомами обстеження цих фігур дотиково-руховим і зоровим способами. Крім того, на заняттях з конструювання малята знайомляться з елементами будівельного матеріалу: кубиками, цеглинками, пластинами, призмами, брусками. Вихователь організовує ігрові ситуації, у яких діти розглядають і порівнюють кулю й куб, звертають увагу на їхні відмінності, уточнюють особливості: куля кругла, її можна котити; куб має кути й грані, він стійко стоїть на поверхні. Такі вправи поступово підводять дітей до усвідомлення того, що форма предмета не залежить від його кольору чи розміру. Важливим моментом є зорове та дотиково-рухове сприйняття, закріплення властивостей під час малювання,

ліплення чи аплікації. Для цього використовують дидактичні ігри – «Назви геометричну фігуру», «Чарівний мішечок», «Доміно фігур», «Геометричне лото». Вони формують навички обстеження, допомагають дітям співвідносити форму предметів з геометричними зразками, розвивають здатність аналізувати й абстрагуватися [49].

На відміну від середньої і старшої групи, де увага зосереджується на словесному описі форми, аналізі елементів фігури (сторін, кутів, вершин), вимірюванні умовними мірами й узагальненні понять («чотирикутники»), у молодшому дошкільному віці знання залишаються чуттєвими й практичними. Діти опановують уміння співвідносити реальні предмети з геометричними еталонами та виконувати прості дії з фігурами – порівняти, обвести, покатати, скласти з них будівлю чи візерунок [19].

Таким чином, методика ознайомлення дітей молодшого дошкільного віку з геометричними фігурами передбачає створення ігрових ситуацій, використання демонстрації, практичних дій і тактильного обстеження. Це забезпечує формування уявлень про найпростіші фігури, розвиває сенсорні здібності та створює основу для подальшого системного вивчення геометрії у середньому й старшому дошкільному віці. Наочне порівняння методики ознайомлення дітей з геометричними фігурами у різних вікових групах дошкільного віку представлено у таблиці 1.1.

**Порівняння методики ознайомлення дітей з геометричними
фігурами у різних вікових групах дошкільного віку**

Таблиця 1.1.

Вікова група	Основний акцент	Діяльність дітей	Геометричний матеріал	Методи та прийоми
Молодша (2–3 роки)	Ознайомлення з найпростішими фігурами через практичні дії	Попарне порівняння фігур (коло/куб, куб/брусок, куля/коло), обведення контуру пальцем, прокатування, складання простих конструкцій	Коло, квадрат, куб, куля	Ігрові вправи, демонстрація, тактильно-рухове обстеження, практичні дії
Середня (3–4 роки)	Порівняння нових фігур із відомими, опис форми	Аналіз форми, порівняння різних моделей, словесний опис фігур, виділення схожих та відмінних ознак	Коло, квадрат, куб, прямокутник, циліндр	Практичні дії, накладання та прикладання, обмацування, дидактичні ігри, словесний опис
Старша (5–6 років)	Узагальнення понять, деталізація, класифікація	Вимірювання умовною мірою, порівняння моделей різних розмірів та матеріалів, складання складних візерунків, виділення істотних ознак, формування понять (чотирикутник, багатокутники)	Коло, квадрат, прямокутник, трикутник, овал, циліндр, куб, сфера	Порівняння моделей, накладання та прикладання, креслення по контуру, заштрихування, ліплення, конструювання, узагальнення понять

Навчання та виховання дітей дошкільного віку відбувається згідно програми, у якій вказується напрямок роботи та різні види діяльності для дітей кожної вікової групи. Уся освітня робота з формування математичних понять у закладі дошкільної освіти керується принципами, закладеними у комплексних та парціальних програмах навчання і виховання. Станом на

2024, 2025 навчальні роки існує ціла низка комплексних програм, затверджених Міністерством освіти і науки України. Найбільш задіяні в освітньому процесі в закладах дошкільної освіти України:

«Дитина» – освітня програма для дітей від двох до семи років (науковий керівник проєкту В. Огнев'юк) [23];

«Впевнений старт» – освітні програми для дітей молодшого, середнього та старшого дошкільного віку (за загальною науковою редакцією Т. Піроженко) [52];

«Соняшник» - комплексна програма розвитку, навчання і виховання дітей від 4-го до 6-го року життя (Л. Калуська) [38];

«Українське дошкілля» - програма розвитку дитини дошкільного віку (О. Білан, Л. Возна, О. Максименко та ін.) [51];

«Я у Світі» - програма розвитку дитини від народження до шести років (наук. кер. О Кононко [70].

Математичну компетентність дітей дошкільного віку також забезпечує парціальна програма «Формування математичної компетентності у дітей дошкільного віку» (автор – Л. Зайцева) [28].

Оновлена програма «Дитина» (2024) спрямована на гуманізацію виховного процесу, узгодження колективних, групових та індивідуальних форм і методів роботи, враховує принципи інтеграції, системності, комплексності. Згідно вимог чинної програми «Дитина» організація життєдіяльності дітей в сенсорно-пізнавальному просторі забезпечує формування математичної компетентності дошкільників [23].

Таким чином, формування уявлень про геометричні фігури в дітей молодшого дошкільного віку є важливим етапом пізнавального розвитку, що забезпечує перехід від безпосереднього сенсорного сприймання до перших елементів абстрактного мислення. У цей період діти починають виділяти форми й просторові відношення предметів, однак сприймають їх переважно через конкретні асоціації з об'єктами повсякденного життя.

Специфіка цього вікового етапу полягає у тому, що дитина ще не здатна до повноцінного абстрагування, тому навчання геометрії має базуватися на ігровій діяльності, наочності та практичних діях. Важливу роль відіграють вправи на порівняння, групування, маніпуляцію з предметами, що сприяє розвитку дрібної моторики, сенсорики та пізнавальної активності.

Отже, формування уявлень про геометричні фігури в молодшому дошкільному віці потребує врахування індивідуальних особливостей дитини, використання практико-ігрових методів та опори на життєвий досвід. Це створює підґрунтя для розвитку уваги, пам'яті, мислення, мовлення і забезпечує готовність до подальшого засвоєння математичних знань у старшому дошкільному віці та початковій школі.

1.3. Методи та прийоми формування уявлень про геометричні фігури в дітей молодшого дошкільного віку

Перебування дітей у закладі дошкільної освіти насичене різними видами діяльності, які задовольняють їх пізнавальні інтереси, духовні потреби, сприяють різносторонньому розвитку особистості. Важливою формою організації життєдіяльності дітей у стінах закладу дошкільної освіти є їх Формування уявлень про геометричні фігури у дітей молодшого дошкільного віку є важливою складовою їхнього інтелектуального розвитку та підготовки до подальшого навчання. Саме в цей період діти починають активно пізнавати навколишній світ, порівнювати предмети, знаходити спільні та відмінні ознаки, що стає підґрунтям для розвитку мислення, мовлення та просторових уявлень. Ознайомлення з елементарними геометричними фігурами (коло, квадрат, трикутник, прямокутник) сприяє розвитку сенсорики, уваги, пам'яті, формуванню здатності до класифікації та узагальнення.

Водночас важливо враховувати, що мислення дітей молодшого дошкільного віку має наочно-образний характер, тому процес ознайомлення з формою фігур потребує застосування *спеціальних засобів і методів*, які забезпечують поєднання наочного, практичного та ігрового досвіду. Використання дидактичних ігор, вправ з предметами, образотворчої діяльності, конструювання, а також інтеграція різних видів діяльності дозволяє зробити процес пізнання цікавим, доступним і результативним.

Таким чином, добір ефективних засобів і методів є ключовим чинником у формуванні в дітей молодшого дошкільного віку первинних математичних уявлень, що в подальшому стане основою для розвитку логічного мислення, елементарних обчислювальних навичок та успішного опанування шкільного курсу математики.

Дана проблема знайшла відображення в історико-педагогічному контексті у дослідженнях таких західних вчених, як Я. Коменський, М. Монтессорі, Й. Песталоцці, Ф. Фребель та інші.

Перш ніж перейти до суті самого розділу, вважаємо за необхідне зупинитися на особливостях сприйняття та ознайомлення дітьми дошкільного віку форми предметів і геометричних фігур, оскільки в контексті нашої наукової розвідки це є принципово важливим питанням.

Проблема усвідомлення розміру, форми та об'єму будь-якого предмета належить до сфери сенсорного розвитку. Формування сенсорики є однією з провідних завдань виховання дітей дошкільного віку. Такі властивості, як величина, конфігурація й маса предмета, сприймаються за допомогою різних аналізаторів – зорового, дотикового та м'язового. На думку психологів відтворення властивостей об'єкта відбувається завдяки руху рецепторних апаратів. Якщо предмет розташований поруч, його форму та розмір дитина може визначити тактильно-руховим способом або за допомогою зору. Проте сприйняття об'єкта на відстані залежить від низки чинників: віддаленості від спостерігача, просторового положення самого предмета тощо [45]. Важливо

зазначити, що у процесі зорового сприймання предметів, які знаходяться далеко, беруть участь не лише органи зору, а й рухи очних м'язів.

З огляду на різні чинники, процес формування сприйняття розмірів і форми предметів є досить складним і тривалим. Як зазначають засновники фізіології сприймання, розпізнавання величини та форми відбувається завдяки встановленню багаторівневих систем взаємодії всередині аналізаторів та міжаналізаторних зв'язків, і має рефлексний характер.

В враховуючи думку практиків, ознайомлення дітей з геометричними фігурами доцільно організовувати поетапно, що забезпечує поступовий перехід від первинного знайомства до практичного застосування знань.

Перший етап – введення понять. Дітей знайомлять з основними фігурами (колом, квадратом, прямокутником, трикутником), використовуючи предмети довколишнього світу, іграшки, малюнки чи дидактичні матеріали.

Другий етап – вивчення властивостей. На цьому рівні діти дізнаються про характерні ознаки фігур: кількість сторін і кутів, співвідношення, можливість поєднувати їх для утворення нових форм.

Третій етап – розвиток навичок розпізнавання та розрізнення. Діти вчаться знаходити геометричні форми у навколишньому середовищі, класифікувати їх за ознаками, відтворювати за зразком, порівнювати між собою.

Четвертий етап – практичне використання. Набуті знання застосовуються у реальних ситуаціях: під час конструювання, роботи з геобордом, складання пазлів, створення композицій з геометричних елементів.

П'ятий етап – ігрова діяльність. Ігри сприяють активному засвоєнню знань. Це можуть бути будівельні ігри з кубиками, геометричне лото, сортери чи завдання на розміщення фігур за певним зразком.

Шостий етап – використання різних матеріалів. Важливу роль відіграє різноманітність: картки, конструктори, мозаїки, малюнки та інші

наочні посібники. Яскраві та різнобарвні матеріали підвищують інтерес і полегшують запам'ятовування.

Сьомий етап – інтеграція з іншими видами діяльності. Елементи геометрії можна поєднувати з музикою, образотворчим мистецтвом чи літературою. Такий міжпредметний підхід розширює світогляд дитини та формує цілісне сприйняття знань.

Геометричні фігури виступають своєрідними еталонами, за допомогою яких людина визначає форму предметів. Подібно до розміру, форма є важливою характеристикою, що дозволяє відрізнити один об'єкт від іншого у просторі. Таким чином, форми предметів набули узагальненого відображення у вигляді геометричних фігур.

Уявлення про форму як про межу між предметом і навколишнім середовищем формується у дитини з раннього віку. Дослідження доводять, що немовля може впізнати пляшку за її формою, незалежно від деталей, адже ця ознака стає для нього визначальною. Уже з перших місяців життя знайомі предмети пізнаються дітьми незалежно від того, в якій частині простору вони знаходяться.

Разом з тим, дошкільники часто мають труднощі з впізнаванням геометричних фігур у незвичному положенні. *Наприклад*, квадрат, розташований не горизонтально, а повернутий на 45° , дитина може не сприйняти як знайому фігуру. У подібних ситуаціях втрачається безпосередня подібність із відомим зразком. Щоб ідентифікувати таку фігуру, необхідна здатність до уявного повороту, але дошкільна дитина ще не володіє цим умінням, оскільки її практичний досвід оперування формами обмежений.

Отже, можна зробити висновок: дитина дошкільного віку ще не вміє ототожнювати форми малознайомих предметів і не здатна узагальнювати їх за ознакою форми.

Цікавими та корисними для нашого дослідження є дослідження Кулацька Г., Шаран О., які звернули увагу на специфіку сприйняття

геометричних фігур дітьми дошкільного віку, яка істотно відрізняється від сприймання дорослої людини. Якщо дорослий, дивлячись на відро чи склянку, одразу визначає їх як предмети циліндричної форми, спираючись на знання геометричних понять, то у дітей до трьох років таких уявлень ще немає. Для малюків 2–3 років геометричні фігури нерозривно пов'язані з конкретними предметами і не усвідомлюються як абстрактні форми. Тому дитина трирічного віку сприймає фігури радше як зображення знайомих речей: квадрат асоціюється з хусткою чи кишенею, а трикутник – з дахом будинку [68].

Важливим засобом у пізнанні форми навколишніх предметів виступають геометричні фігури, з якими дитина співвідносить об'єкти реального життя. Тому особливого значення набуває раннє ознайомлення дітей з основними геометричними фігурами, формування вміння розпізнавати й правильно їх називати, незалежно від величини. Як показують дослідження, на початковому етапі (у 3–4 роки) діти схильні сприймати геометричні форми як іграшки та асоціювати їх із відомими побутовими предметами. Так, циліндр вони називають «склянкою» чи «стовпчиком», тригранну призму – «дахом», конус – «башточкою», два кола поруч – «окулярами», прямокутник – «віконечком», а овал – «яєчком» тощо.

Під впливом навчання, яке організовують дорослі, у дітей поступово змінюється сприйняття геометричних фігур. Вони вже не ототожнюють їх із предметами довкілля, а лише співвідносять, відображаючи це у власних висловлюваннях. Геометричні форми починають виступати для дітей молодшого дошкільного віку еталонами, з якими вони порівнюють предмети повсякденного життя: м'яч чи яблуко – це куля, морква – конус, тарілка або колесо – коло тощо. Таким чином, геометрична фігура виконує роль зразка, відповідно до якого діти добирають предмети. За аналогією вони здатні вибирати і потрібні геометричні фігури.

Уже на другому році життя діти дошкільного віку без труднощів знаходять необхідну форму за поданим зразком, але лише тоді, коли пропоновані варіанти різко відрізняються між собою (наприклад, квадрат і півколо). Натомість розрізнення схожих фігур, як-от прямокутника і квадрата чи квадрата і трикутника, у дітей 2–3 років викликає значні ускладнення, адже вимагає виокремлення дрібніших ознак форми.

У цьому процесі поєднуються два взаємопов'язані етапи: ознайомлення зі зразком через детальний аналіз його будови; розпізнавання цього зразка серед інших фігур шляхом порівняння та знаходження спільних істотних характеристик. Таке завдання є досить складним для дітей молодшого дошкільного віку, і виконати його вони можуть лише за умови цілеспрямованого навчання.

Варто зазначити, що ідентифікація та впізнавання геометричної фігури ще не можуть розглядатися як сформоване поняття про неї. Становлення елементарних понять про геометричні форми відбувається переважно у старшому дошкільному віці (6–7 років). У цьому віці дитина поступово набуває здатності до виділення певного класу об'єктів за їхніми істотними ознаками та до їхнього узагальнення. Лише на даному етапі навчання діти починають оволодівати визначеннями понять, що передбачає встановлення суттєвих характеристик фігур. Крім того, у 6–7 років стає можливим засвоєння найпростіших властивостей геометричних форм, а також усвідомлення окремих відношень між їх видами.

Можна вибудувати цілу систему споріднених понять, яка поступово ускладнюється, і, як свідчать дослідження, саме це викликає у дітей значний інтерес. Формування таких зв'язків та їх ієрархічність сприяють розвитку й поглибленню дитячої думки, допомагають по-новому осмислювати навколишній світ, формують системність і логічність мислення [68].

Звідси впливає педагогічний висновок: ознайомлюючи дітей із різними геометричними фігурами, слід поступово акцентувати увагу на їхніх

елементарних властивостях (кількості вершин, кутів, сторін, співвідношенні довжин, рівності чи нерівності сторін, їх взаємному розташуванні тощо). Водночас важливо навчати дітей групувати геометричні фігури за певними ознаками, підкреслюючи тим самим сталість форми.

У численних психологічних та педагогічних дослідженнях доведено, що пізнання структури предметів, їхньої форми та розміру відбувається не лише через зорове сприйняття, а й завдяки активним дотиковим діям – обмацуванню, маніпуляціям з предметом під контролем зору та його словесному позначенню. Узгоджена робота цих аналізаторів забезпечує точніше відображення форми.

Проте лише зорового сприйняття дитині недостатньо. І молодші, і старші дошкільники прагнуть обов'язково доторкнутися до предмета, потримати його в руках, розглянути з усіх боків, обмацати, перевернути. При цьому характер сприймання змінюється залежно від конструкції та форми об'єкта.

Вирішальне значення у визначенні форми має цілісне обстеження, що здійснюється за допомогою зорового та тактильно-рухового аналізаторів і закріплюється словесним поясненням.

Однак у дошкільників рівень такого обстеження зазвичай є недостатнім. Дослідження підтверджують: діти не здатні самотійно виокремити форму чи всі особливості предмета. Це особливо виразно простежується у їхній образотворчій діяльності.

Таким чином, при пізнанні форми відбувається взаємодія руки й ока, які доповнюють одне одного, а слово фіксує засвоєне у свідомості.

Дослідження розвитку рухів дитячої руки в процесі пізнання показують, що у трирічних дітей вони більше нагадують хапальні, ніж обстежувальні. У чотирирічному віці з'являються вже активні дотикові рухи долонею та передньою частиною фаланг пальців. При цьому обмацування здійснюється однією рукою, а кінчики пальців у дотику майже не задіяні.

Діти п'яти-шести років починають досліджувати предмети обома руками: рухи можуть сходитися чи розходитися, однак ще немає цілісного й послідовного обстеження всього контуру. Лише приблизно з шести років дитина починає простежувати контур предмета кінчиками пальців, а самі дотикові рухи набувають характеру моделювання форми [48].

Дослідження розвитку рухів очей доводять, що лише послідовне проведення погляду по контуру фігури ніби відтворює її форму й забезпечує точне пізнання. Такий спосіб спостереження характерний лише для дітей шести–семи років. У більш ранньому віці рухи очей зосереджені переважно на внутрішніх ділянках фігури. Завдяки більш досконалому обстеженню за допомогою руки та ока, а також моделюванню форми, діти не тільки точніше впізнають предмет, а й набувають уміння виконувати складніші сенсорні завдання, коректно відтворювати побачене під час малювання, ліплення чи конструювання.

Звідси випливає, що необхідно з раннього віку привчати дітей до обстеження геометричних фігур і предметів за їх контурами. З часом потреба у практичному моделюванні зникає, поступаючись місцем лише зоровому аналізу, створенню «ідеальної моделі» та перцептивного зразка.

У методиці навчання сприйняттю форми слід враховувати й індивідуальні відмінності у розвитку дітей. Одні проявляють особливий інтерес до об'єкта, активно розпитують, намагаються самі називати властивості. Інші ж воліють лише слухати дорослого, для них головним стає слово. Подібні розбіжності здебільшого зумовлені попереднім вихованням. Тому важливо змалку заохочувати дітей до безпосередніх спостережень, уникаючи поспішних словесних узагальнень. Водночас вчасно й правильно включене слово не знижує цінності чуттєвого сприйняття, а, навпаки, поглиблює його, сприяє запам'ятовуванню. Однак поза чуттєвою основою слово не викликає конкретних образів, тому за кожним словом має стояти наочний образ, наповнений змістом.

Для дітей молодшого дошкільного віку геометричні фігури сприймаються подібно до іграшок: вони маніпулюють ними у грі, не виокремлюючи форму від ігрової дії. Поступово ж пізнавальна діяльність відокремлюється від гри: з'являються прийоми тактильно-рухового й зорового обстеження, порівняння фігур із предметами побуту, а згодом – навпаки, співвіднесення реальних предметів із відомими геометричними формами. У підсумку обстеження стає цілеспрямованим і системним: діти вчать рахувати, вимірювати відстані й сторони фігур [50].

Дослідження підтверджують, що під керівництвом дорослого розвиток пізнавальної діяльності дітей значно прискорюється й удосконалюється. Тому необхідно з раннього віку навчати дошкільників правильним прийомам обстеження геометричних форм, формувати вміння визначати їхні найпростіші властивості, орієнтуватися на слово та зразок під час вибору серед різноманітних фігур, групувати їх за ознаками, знаходити схожість із навколишніми предметами та моделювати нові об'єкти шляхом комбінування [65].

Сенсорне виховання під час занять виступає ключовою основою у формуванні чуттєвого досвіду дітей. Саме в процесі організованих занять створюються умови для цілеспрямованого розвитку відчуттів, сприйняття та уявлень [54].

Ефективне формування вміння спостерігати й усвідомлювати об'єкти та явища можливе лише за умови, коли діти розуміють мету свого спостереження. Тому під час навчання сприйняттю важливо чітко пояснювати дітям значення їхніх дій. Це значення стає особливо зрозумілим, коли уявлення, отримані під час занять, використовуються в практичній діяльності. У такому випадку сприймання стає більш усвідомленим і цілеспрямованим: адже якщо дитина не приділила достатньої уваги об'єкту, то їй буде складно його відтворити чи сконструювати.

У процесі практичного відтворення предметів діти перевіряють та уточнюють свої уявлення. Саме тому головним завданням сенсорного виховання є розвиток у дітей здатності до точного і свідомого сприйняття предметів і явищ, що в подальшому сприяє вдосконаленню навичок у малюванні, конструюванні тощо.

Водночас не слід вважати, що будь-яка образотворча чи конструктивна діяльність автоматично забезпечує необхідні умови для сенсорного розвитку. Щоб такі види діяльності стали ефективним засобом виховання, їх зміст і спрямованість мають відповідати завданням інтелектуального розвитку. Іншими словами, оцінювати результати навчання малюванню чи конструюванню слід не лише за якістю створених робіт, а й за тим, наскільки розвинулося мислення дитини в процесі цієї діяльності [54].

Формування навичок сприймання, аналізу, порівняння та узагальнення не відбувається стихійно — для цього необхідне систематичне й цілеспрямоване навчання. Педагог, навчаючи дітей малювати, ліпити чи будувати, повинен паралельно приділяти особливу увагу розвитку їхнього сприйняття та мислення.

Використання різних видів продуктивної діяльності в процесі сенсорного виховання дає можливість ознайомити дітей із такими властивостями предметів, які були б недоступні для сприйняття в інших умовах.

Наприклад, під час будівництва споруд із різноманітних матеріалів діти вивчають не лише форму елементів, а й інші важливі характеристики, такі як міцність, стійкість тощо. Вони помічають, що саме форма предмета може впливати на його стійкість: одне поєднання деталей забезпечує надійну конструкцію, а інше — робить її хиткою. Таким чином, діти не просто знайомляться з окремими властивостями, а й усвідомлюють, як ці властивості взаємодіють між собою, утворюючи певні функціональні зв'язки.

Отже, ознайомлення дітей з геометричними фігурами можна здійснювати різними методами та прийомами.

Перший підхід до вивчення геометричних фігур пов'язаний із сенсорним розвитком дитини. Він полягає в тому, що діти навчаються досліджувати фігури та предмети за допомогою різних аналізаторів: зорового, тактильного, рухового. У результаті цього розвиваються сприйняття, окомір, спостережливість.

Другий підхід – геометричний – передбачає ознайомлення дітей із властивостями та особливостями геометричних фігур. Діти дізнаються, що таке вершина, сторона, кут, навчаються їх показувати, порівнювати, будувати фігури, визначати внутрішні та зовнішні області, знаходити області перетину, встановлювати взаємне розташування фігур. Це сприяє формуванню в них понятійного рівня уявлень про геометричні об'єкти.

Третій підхід ґрунтується на теорії Фребеля, який пропонував знайомити дітей із площинними фігурами через вивчення проєкцій об'ємних тіл. Тобто спочатку дитина пізнає об'ємну форму, а потім переходить до площинної: наприклад, через кулю – до кола, через куб – до квадрата тощо.

У розвитку геометричних уявлень у дітей можна виокремити кілька рівнів.

На першому рівні дитина сприймає фігуру цілісно, не виділяючи в ній окремих елементів, не розрізняє схожість чи відмінність між різними фігурами, кожна з них сприймається ізольовано.

На другому рівні з'являється вміння виділяти окремі частини фігури та встановлювати зв'язки між елементами однієї фігури або між різними фігурами, однак дитина ще не усвідомлює спільних ознак між ними. Третій рівень характеризується здатністю дитини встановлювати зв'язки між властивостями фігур, аналізувати їх структуру та виявляти взаємозв'язки між самими властивостями.

Перехід між цими рівнями не відбувається природно, у зв'язку лише з віковим або біологічним розвитком. Він потребує систематичного й цілеспрямованого навчання, яке значно полегшує та прискорює просування дитини до вищого рівня. Без такої підготовки розвиток геометричних уявлень гальмується. Тому освітній процес має бути організований таким чином, щоб засвоєння знань про геометричні фігури супроводжувалося розвитком елементарного геометричного мислення.

Уміння аналітично сприймати геометричну фігуру, виокремлювати в ній чіткі елементи та їх властивості створює основу для глибшого дослідження структури фігури, розуміння її суттєвих ознак, як внутрішніх, так і тих, що проявляються у взаємодії з іншими фігурами. Таким чином, через виокремлення в об'єктах найголовніших і найістотніших ознак формуються геометричні поняття [65].

Діти поступово глибше усвідомлюють взаємозв'язки між «простими» та «складними» геометричними фігурами, помічаючи не лише відмінності, а й спільні риси в їх побудові, ієрархічні відносини між ними. Вони оволодівають розумінням того, як кількість сторін та кутів пов'язана з назвою фігури («трикутник так називається, бо має три кути», «прямокутник – тому що всі кути прямі»). Орієнтуючись на цю ознаку, діти правильно визначають і називають геометричні форми: «це шестикутник, це п'ятикутник, а це багатокутник, бо має багато кутів – 3, 4, 5, 6, 8 і більше; у такому випадку він навіть може нагадувати коло».

Оволодіння принципом позначення фігури словом формує у дітей загальний підхід до розпізнавання будь-яких нових форм, дає змогу співвідносити їх із певною групою. Завдяки цьому знання стають більш системними: діти навчаються порівнювати часткове із загальним. Це розвиває логічне мислення дошкільнят, пробуджує інтерес до подальшого пізнання, сприяє інтелектуальному зростанню.

Ознайомлення з геометричними фігурами, їх властивостями та співвідношеннями розширює кругозір дитини, допомагає їй точніше та різноманітніше сприймати форми навколишніх предметів, що позитивно позначається на творчій діяльності (малюванні, конструюванні, моделюванні) [67].

Важливе значення для розвитку геометричного мислення і просторових уявлень мають практичні дії з перетворення фігур (наприклад, скласти квадрат із двох трикутників чи отримати нові фігури, поєднуючи кілька трикутників). Такі вправи активізують просторову уяву, стають основою формування геометричного мислення, вчать дітей спостерігати, аналізувати, узагальнювати, виділяти головне й істотне. Водночас вони виховують важливі риси характеру – цілеспрямованість, наполегливість, здатність доводити розпочате до кінця [13].

Таким чином, у дошкільному віці відбувається оволодіння як перцептивною, так і інтелектуальною систематизацією форм геометричних фігур. При цьому перцептивні дії у процесі пізнання випереджають становлення інтелектуальної систематизації. Початкове засвоєння форми відбувається через практичні дії з предметом, адже форма не сприймається окремо від самого об'єкта, а є його невід'ємною характеристикою. Перші конкретні зорові реакції, пов'язані з відстеженням контуру предмета, з'являються вже наприкінці другого року життя і починають випереджати практичні дії [13].

Характер дитячих дій із предметами змінюється залежно від віку. Немовля насамперед намагається схопити предмет і почати маніпулювати ним. Дитина приблизно у 2,5 року, перш ніж діяти, вже уважніше ознайомлюється з об'єктом за допомогою зору та дотику. Особливий інтерес у цьому віці викликає форма предмета (перцептивні дії), однак провідне значення усе ще зберігають практичні маніпуляції [30].

Основою формування у дошкільників уявлень про геометричні фігури є знання про істотні ознаки об'єктів і явищ навколишнього світу, які набуваються на високому ступені пізнавальної діяльності за допомогою мислення, вищою формою якого є логічне пізнання. Воно здійснюється на основі різних мислительних операцій (аналізу, синтезу, абстрагування, конкретизації, порівняння та узагальнення). Оскільки, як відомо, психіка дитини дошкільного віку найбільш яскраво й інтенсивно формується і розвивається в грі, провідною організаційною формою роботи з дітьми щодо формування у них уявлень про геометричні фігури ми обрали ігри, ігрові ситуації, ігрові дії тощо [30].

Розглянемо основні завдання для груп молодшого дошкільного віку.

- У *першій молодшій групі* діти навчаються розрізняти предмети за формою (куб, цеглинка, куля).
- У *другій молодшій групі* їх ознайомлюють із геометричними фігурами – кругом, квадратом, трикутником, вчать досліджувати форму фігур за допомогою дотику та зору.

Основні відмінності у роботі з геометричними уявленнями у дітей різних вікових груп відображені в таблиці 1.2.

**Відмінності у роботі з геометричними уявленнями у
дітей різних вікових груп**

Таблиця 1.2.

Вікова група	Основні завдання та особливості	Приклади діяльності
<i>Молодші діти (перша і друга молодша група, 3–4 роки)</i>	Початкове розрізнення предметів за формою; ознайомлення з найпростішими геометричними фігурами (коло, квадрат, трикутник); використання дотику і зору для пізнання форми; провідне значення мають практичні дії з предметами .	Розрізнити кубик, цеглинку, кулю. Визначити форму предмета на дотик. Показати «де круг», «де квадрат».
<i>Середня група (4–5 років)</i>	Розвиток уявлень про більш широкий спектр фігур (коло, квадрат, трикутник, куля, куб); виділення особливих ознак фігур за допомогою зорового та тактильного аналізаторів (наявність/відсутність кутів, стійкість, рухливість).	Порівняння куба і кулі. Визначення, які фігури мають кути, а які – ні.
<i>Старша група (5–6 років)</i>	Ознайомлення з овалом, поняттям чотирикутника; усвідомлення, що квадрат і прямокутник – різновиди чотирикутника; розвиток «геометричної пильності» – вміння бачити форму предметів у навколишньому середовищі, аналізувати і порівнювати.	Порівняння кола та овалу. Визначення предметів однакової/різної форми (книга – прямокутна, блюдо – овальне).
<i>Підготовча група (6–7 років)</i>	Ознайомлення з багатокутниками (на прикладі трикутника і чотирикутника); ознайомлення з прямою лінією, відрізком; уточнення знань про основні геометричні фігури (куля, куб, циліндр, коло, квадрат, трикутник, овал, прямокутник); моделювання та конструювання фігур за зразком, описом, власним задумом; аналіз форми предметів і їх частин, відтворення з окремих елементів.	Скласти великий прямокутник з двох квадратів. Скласти нову фігуру з частин кола. Створити композицію з геометричних фігур («будинок», «дерево», «машина»).

Як бачимо, у молодшій групі діти перебувають на початковому етапі формування уявлень про геометричні фігури. Вони ще не здатні до глибокого аналізу чи узагальнень, однак активно сприймають предмети через практичні дії – схоплювання, обстеження, маніпуляції. Форма для них невіддільна від самого предмета, тому основним завданням є навчання розрізняти та називати найпростіші геометричні об'єкти (коло, квадрат, трикутник), орієнтуючись на зорове й тактильне сприйняття. Саме на цьому етапі закладається база для подальшого розвитку просторових уявлень і формування інтересу до вивчення властивостей предметів у старшому дошкільному віці.

Висновки до розділу 1

У результаті аналізу літератури та узагальнення теоретичних положень встановлено, що проблема формування елементарних математичних уявлень у дітей дошкільного віку має глибокі історико-педагогічні корені й активно досліджується сучасними науковцями. Її значущість зумовлена тим, що початкові математичні знання слугують фундаментом для розвитку логічного мислення, мовлення, уваги, пам'яті та просторових уявлень дитини.

Особливе місце у цьому процесі займає ознайомлення з геометричними фігурами, яке в молодшому дошкільному віці ґрунтується переважно на сенсорному досвіді та практичних діях з предметами. Для дітей цього віку характерне цілісне сприйняття форми без виокремлення її елементів, тому педагогічний вплив має будуватися на ігровій діяльності, наочності, тактильно-руховому та зоровому обстеженні.

Методи і прийоми, спрямовані на розвиток умінь розпізнавати, порівнювати та моделювати геометричні форми, створюють основу для формування у дітей здатності узагальнювати та класифікувати предмети, що забезпечує подальший інтелектуальний розвиток. Таким чином, формування

елементарних математичних уявлень у дошкільників потребує комплексного, системного та особистісно орієнтованого підходу, який поєднує класичні педагогічні ідеї з сучасними інноваційними технологіями навчання.

РОЗДІЛ 2

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ФОРМУВАННЯ УЯВЛЕНЬ ПРО ГЕОМЕТРИЧНІ ФІГУРИ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

2.1. Визначення рівнів сформованості уявлень про геометричні фігури в дітей молодшого дошкільного віку

Проведення експериментального дослідження передбачає насамперед виявлення реального стану сформованості уявлень про геометричні фігури в дітей молодшого дошкільного віку. Це дозволяє окреслити вихідний рівень знань і вмінь дітей, виявити їхні труднощі та типові помилки, що є необхідною умовою для подальшого обґрунтування ефективних педагогічних засобів формування математичних уявлень.

Відомо, що у цьому віці провідним є наочно-дійовий і наочно-образний рівень мислення, тому сприйняття форми предметів ґрунтується переважно на сенсорному досвіді, практичних діях та ігровій діяльності. Саме тому важливо визначити, наскільки діти здатні розрізняти, впізнавати та називати найпростіші геометричні фігури, порівнювати їх між собою, виділяти характерні ознаки.

Отримані результати констатувального етапу дадуть змогу не лише систематизувати дані про рівень сформованості геометричних уявлень у дітей, а й стануть основою для подальшої організації та проведення формувального експерименту

Для дослідження проблеми: дослідження особливостей формування уявлень про геометричні фігури у дітей молодшого дошкільного віку нами була організована і проведена експериментально-дослідна робота на базі ЗДО №118 м Миколаєва. У дослідженні було залучено 20 дитини молодшого

дошкільного віку (по 10 дітей в експериментальній та контрольній групах, надалі ЕГ та КГ) (Додаток Б), їх батьки та вихователі.

Експериментальне дослідження проводилося у три послідовні взаємопов'язані етапи. *На першому (констатувальному) етапі* дослідження ми визначали рівні сформованості уявлень про геометричні фігури у дітей молодшого дошкільного віку, використовуючи такі методи як індивідуальні та індивідуально-групові бесіди, спостереження за дошкільниками під час занять та в повсякденному житті та індивідуальні бесіди.

Другий етап дослідження (формувальний) полягав у розробленні та експериментальній перевірці системи роботи з формування уявлень про геометричні фігури у дітей молодшого дошкільного віку.

Третій етап дослідження передбачав проведення порівняльного обстеження дошкільників із метою виявлення ефективності запропонованої нами системи роботи з формування уявлень про геометричні фігури у дітей молодшого дошкільного віку.

Для з'ясування рівня р уявлень про геометричні фігури у дітей молодшого дошкільного віку ми розробили програму обстеження, яка містить: *методику обстеження; систему диференціації отриманих результатів за критеріями та їх показниками.*

Методика обстеження передбачала:

- спостереження за дітьми під час занять та у повсякденному житті;
- діагностувальні бесіди та ігри з дітьми;
- анкетування батьків;
- використання методик діагностики рівня сформованості уявлень про геометричні фігури у дітей молодшого дошкільного віку;
- математичну обробку даних.

Розробляючи критерії для визначення рівнів *формування уявлень про геометричні фігури у дітей молодшого дошкільного віку*, ми виходили з того,

що вони є основою для порівняння, співставлення предметів чи явищ між собою, своєрідним еталоном вираженості певної якості. *Критерії* (від грец. *kriterion* – засіб судження, мірило) – як «мірило достовірності людських знань, їхньої відповідності об'єктивній дійсності» застосовуються під час оцінювання, визначення, класифікації, діагностування педагогічних явищ на основі загальнонаукових принципів. Критерії представляють собою сукупність показників, які дозволяють виділити певне явище з числа подібних.

Для виявлення рівнів формування уявлень про геометричні фігури у дітей молодшого дошкільного віку нами були розроблені наступні критерії: ***перцептивний критерій, когнітивний (змістовий) критерій, діяльнісний критерій***. Зазначені критерії, на нашу думку, найбільш повною мірою дозволяють оцінити рівень сформованості уявлень про геометричні фігури у дітей молодшого дошкільного віку.

Відповідно до вищезазначених критеріїв ми виділили **достатній, середній та низький рівні** формування уявлень про геометричні фігури у дітей молодшого дошкільного віку.

Під рівнем формування уявлень про геометричні фігури у дітей молодшого дошкільного віку ми розуміємо ступінь прояву виокремлених нами показників.

Визначені критерії розкриваються через такі показники: ***перцептивний*** – здатність дитини впізнавати та розрізняти геометричні фігури за зовнішніми ознаками; уміння виділяти характерні риси (наявність/відсутність кутів, округлість, прямі сторони); орієнтація на форму предмета, а не на випадкові ознаки (колір, розмір); використання зорового та тактильного аналізу для розпізнавання; ***когнітивний (змістовий)*** – знання назв основних геометричних фігур; уміння правильно співвідносити назву з конкретною формою; розуміння простих відмінностей між фігурами; здатність співвідносити геометричні фігури з предметами навколишнього середовища;

елементарне вміння порівнювати та групувати їх; **діяльнісний** – уміння використовувати знання про геометричні фігури у практичній діяльності; здатність добирати необхідні фігури для гри чи конструкцій; складання простих зображень і композицій з кількох фігур; виконання завдань за зразком та словесною інструкцією; прояв ініціативи у використанні геометричних форм у грі чи творчих завданнях, відповідно до яких ми виділяємо високий, середній та низький рівні їх сформованості уявлень про геометричні фігури у дітей молодшого дошкільного віку.

Таблиця 2.1

Критерії та показники сформованості уявлень про геометричні фігури у дітей молодшого дошкільного віку

№	Критерії	Показники
1.	Перцептивний	здатність дитини впізнавати та розрізняти геометричні фігури за зовнішніми ознаками; уміння виділяти характерні риси (наявність/відсутність кутів, округлість, прямі сторони); орієнтація на форму предмета, а не на випадкові ознаки (колір, розмір); використання зорового та тактильного аналізу для розпізнавання;
2	Когнітивний (змістовий) –	знання назв основних геометричних фігур; уміння правильно співвідносити назву з конкретною формою; розуміння простих відмінностей між фігурами; здатність співвідносити геометричні фігури з предметами навколишнього середовища; елементарне вміння порівнювати та групувати їх
3	Діяльнісний	уміння використовувати знання про геометричні фігури у практичній діяльності; здатність добирати необхідні фігури для гри чи конструкцій; складання простих зображень і композицій з кількох фігур; виконання завдань за зразком та словесною інструкцією; прояв ініціативи у використанні геометричних форм у грі чи творчих завданнях

Достатній рівень сформованості уявлень про геометричні фігури у дітей молодшої групи характеризується тим, що дитина впевнено впізнає і називає основні геометричні фігури (коло, квадрат, трикутник, прямокутник), може правильно співвіднести їх із предметами навколишнього середовища. У дитини проявляється стійкий інтерес до завдань, пов'язаних із вивченням форм, вона самостійно виділяє характерні ознаки (наявність кутів, рівність сторін, округлість). Під час виконання завдань демонструє активність,

уважність і здатність застосовувати знання у практичній діяльності: складає найпростіші зображення з кількох фігур, добирає фігури за словесною інструкцією вихователя. Виявляється елементарна здатність до узагальнення (об'єднує предмети за спільною формою).

Середній рівень сформованості уявлень про геометричні фігури у дітей молодшої групи характеризується тим, що дитина впізнає та частково називає 2–3 геометричні фігури, іноді плутаючи їх між собою. Вона потребує допомоги дорослого для правильного визначення та розрізнення фігур, орієнтується переважно на окремі ознаки (наприклад, «круглий – не круглий», «є кути – немає кутів»). У процесі практичної діяльності дитина виконує завдання за зразком, але не завжди самостійно; комбінує знайомі фігури, проте робить це в межах простих і вже відомих дій. Інтерес до пізнання форм проявляється ситуативно, дитина швидко відволікається, а у грі чи колективній діяльності найчастіше займає позицію виконавця.

Низький рівень сформованості уявлень про геометричні фігури у дітей молодшої групи характеризується тим, що дитина не впізнає або неправильно називає навіть найпростіші геометричні фігури; орієнтується на випадкові зовнішні ознаки (колір, розмір, матеріал), а не на форму. У дитини відсутнє розуміння характерних властивостей геометричних фігур; практичні завдання виконує хаотично або зовсім не виконує без активної допомоги дорослого. Інтерес до пізнання форм практично не проявляється, ініціативність відсутня. Дитина не може співвіднести фігури з предметами навколишнього світу і не використовує знання про них у грі чи конструюванні.

Реалізація нашої експериментальної роботи почалась із проведення констатувального етапу дослідження, що полягав у здійсненні комплексної роботи з дітьми молодшого дошкільного віку експериментальних та контрольних груп (ЕГ, КГ) із метою виявлення у них рівнів сформованості уявлень про геометричні фігури.

Комплексна робота передбачала проведення:

1. Індивідуальних бесід із дітьми експериментальних та контрольних груп, спостереження за ними на заняттях та у повсякденному житті, анкетування батьків;

2. Впровадження діагностичних методик «Коробка форм / Формові вкладиші» та «Контурні картки з формами + добір зайвої форми / послідовності».

3. Проведення занять, спостережень, виконання діагностичних завдань.

Всі діагностувальні матеріали вміщено у Додатку В.

Обидві методики «Коробка форм/Формові вкладиші» та «Контурні картки з формами + добір зайвої форми/послідовності» максимально адаптовані до розумових, мовленнєвих і пізнавальних можливостей дітей 3–4 років. Основна мета – не формальне знання назв фігур, а вміння візуально впізнавати, співвідносити та відрізняти форми у грі та діях. Такий підхід відповідає особливостям розвитку дітей раннього дошкільного віку.

Ураховуючи важливу роль батьків та з метою отримання загального уявлення про рівень формування уявлень про геометричні фігури у дітей молодшого дошкільного віку ми провели анкетування батьків та індивідуальні бесіди з дітьми.

Метод опитування передбачав взаємодію з батьками респондентів, кожною дитиною індивідуально і був зорієнтований на визначення емпіричної інформації, яка стосувалася загального уявлення батьків про знання дітей про геометричні фігури (Додаток Г).

Після проведення дослідження отримали такі результати.

**Рівні сформованості уявлень про геометричні фігури у дітей
молодшого дошкільного віку на констатувальному етапі експерименту
(у %)**

Таблиця 2.2.

Група (кількість осіб)	Рівень сформованості	Рівень сформованості уявлень про геометричні фігури у дітей молодшого дошкільного віку за <i>перцептивним критерієм</i>		Рівень сформованості уявлень про геометричні фігури у дітей молодшого дошкільного віку за <i>когнітивним (змістовим) критерієм</i>		Рівень сформованості уявлень про геометричні фігури у дітей молодшого дошкільного віку за <i>діяльнісним критерієм</i>	
		К-сть дітей	%	К-сть дітей	%	К-сть дітей	%
Експериментальна група (10 дітей)	Д	4	40	1	10	7	70
	С	4	40	4	40	1	10
	Н	2	20	5	50	2	20
Контрольна група (10 дітей)	Д	5	50	1	10	1	10
	С	3	30	4	40	2	20
	Н	2	20	5	50	7	70

Можемо констатувати, що у більшості дошкільників, переважає достатній рівень за перцептивним критерієм, і в той же час, низький та середній рівні розвитку творчих здібностей за когнітивним та діяльнісним критеріями відповідно. Але, слід зауважити, що за діяльнісним критерієм достатній рівень переважає у дітей ЕГ (70%).

Таким чином, формування уявлень про геометричні фігури у дітей молодшого дошкільного віку відбувається згідно програмових вимог виходячи з них ми підбирали завдання для дітей із врахуванням психологічних особливостей розвитку дитини молодшого дошкільного віку та у відповідності з педагогічними умовами.

2.2. Педагогічні умови формування уявлень про геометричні фігури в дітей молодшого дошкільного віку

З метою розвитку уявлень про геометричні фігури у дітей молодшого дошкільного віку нами було розроблено систему роботи, що реалізовувалася в освітньому процесі закладу дошкільної освіти із дотриманням низки педагогічних умов, які були попередньо визначені у гіпотезі нашого дослідження. До таких умов ми віднесли:

- *урахування індивідуальних та вікових особливостей пізнавальної діяльності дітей та систематичне використання наочності та опори на сенсорний досвід;*
- *забезпечення пріоритету ігрової та практично-діяльнісної форми організації навчання;*
- *створення розвивального освітнього середовища, що стимулює пізнавальний інтерес і активність дошкільників.*

Урахування індивідуальних та вікових особливостей пізнавальної діяльності дітей – передбачає побудову освітньо-виховного процесу відповідно до характерних для молодшого дошкільного віку особливостей сприймання, пам'яті та уваги. У цьому віці домінує наочно-дійове мислення, діти краще запам'ятовують через безпосередню дію, емоційно реагують на яскравий матеріал, легко відволікаються, але водночас швидко включаються у діяльність за умов цікавого її подання. Саме тому важливо постійно змінювати види діяльності, чергувати вправи з рухливими іграми, використовувати різнорівневі завдання, а також дотримуватись диференційованого підходу. У процесі формування уявлень про геометричні фігури це забезпечувалось через індивідуалізацію завдань (наприклад, варіювання кількості або складності фігур) та створення ситуацій успіху для кожної дитини. *Систематичне використання наочності та опора на сенсорний досвід* – забезпечували кращу орієнтацію дітей у формах предметів. Діти не просто бачили контури фігур, а торкалися до них,

порівнювали, накладали, складали з частин. Для цього використовувалися вкладиші, картки, об'ємні геометричні тіла, сенсорні коробки, предмети побуту різної форми. Це дозволяло формувати зв'язок між уявленням про форму та реальним предметом. Завдяки системній демонстрації об'єктів, що мають геометричні властивості, діти починали сприймати форму як важливу ознаку предмета, а не лише як щось абстрактне.

Забезпечення пріоритету ігрової та практично-діяльної форми організації навчання – було ключовою умовою методики, оскільки саме гра є провідною діяльністю дітей дошкільного віку. Усі запропоновані завдання мали ігровий або практичний характер: діти вставляли фігури у формові отвори, шукали «загублену» фігуру, сортували предмети за формою, добирали фігури до об'єктів побуту тощо. Ігрові ситуації підвищували інтерес до завдань, сприяли кращому засвоєнню понять «коло», «квадрат», «трикутник» і дозволяли навчати через дію, що є найбільш природним для дітей даного віку шляхом пізнання.

Створення розвивального освітнього середовища, що стимулює пізнавальний інтерес і активність дошкільників – передбачало відповідне предметно-ігрове наповнення групового простору. У середовищі були представлені фігурні пазли, сортувальники, магнітні мозаїки, дидактичні ігри з фігурами, предметні картки, а також інтерактивні зони для самостійної гри з формами. Таке середовище мотивувало дітей до дослідження, самостійного вибору, активізувало інтерес до фігур як під час спеціально організованих занять, так і впродовж повсякденної діяльності. Математична підготовка у закладі дошкільної освіти починається із формування уявлень про просторові відношення та геометричні фігури. У молодшому дошкільному віці (3–4 роки) дитина лише починає помічати форму предметів, але часто плутає її з кольором чи розміром. *Наприклад*, дитина може сказати, що м'яч «круглий», але водночас підкреслити, що він «червоний» – для нього ці характеристики ще не розділені. Це пояснюється тим, що на ранніх етапах розвитку

сприйняття має цілісний характер, і дитина схоплює предмет як єдине утворення, не виділяючи окремих ознак.

Завдання вихователя – допомогти дитині виокремити форму як самостійну ознаку предмета і поступово навчити розрізняти та називати базові геометричні фігури (коло, квадрат, трикутник, прямокутник). Для цього важливо створювати різноманітні ігрові ситуації: пропонувати малюкам знаходити предмети певної форми серед інших, підбирати геометричні фігури до знайомих іграшок або предметів побуту, будувати з конструкторів чи мозаїки прості фігурні композиції.

На цьому етапі важливо не тільки формувати словесні позначення, а й закладати сенсорний досвід: дитина має бачити, торкатися, обводити пальцем контур, порівнювати за формою. Саме так поступово виникає здатність відокремлювати форму від інших властивостей предмета, а разом із цим – розуміння, що однакоvu форму можуть мати речі різного кольору, розміру чи матеріалу.

Формування уявлень, ми вважаємо, має відбуватися не одномоментно, а через кілька взаємопов'язаних етапів:

- **Перцептивний** – дитина навчається бачити, відчувати, розрізняти форму предметів у повсякденному оточенні;
- **Когнітивний** – дитина поступово засвоює знання про ознаки геометричних фігур, вчиться порівнювати їх між собою, знаходити подібності та відмінності, виконувати просту класифікацію;
- **Діяльнісний** – отримані знання дитина починає застосовувати у власній ігровій, творчій та практичній діяльності (будує з кубиків, малює, створює аплікації, конструює прості зображення з геометричних форм) (відповідно до критеріїв).

Ці три етапи реалізуються поступово. Спочатку формується **мотиваційна складова**, коли вихователь викликає емоційне зацікавлення та забезпечує сенсорне знайомство з фігурами через ігри, спостереження, дотик.

Далі настає **творчо-пізнавальна складова**, під час якого дитина починає усвідомлювати характерні ознаки фігур, здійснює їх класифікацію, вчиться поєднувати й виділяти відмінні властивості.

Завершальною є **оцінно-діяльнісна**, коли знання й уміння перевіряються на практиці: дитина молодшого дошкільного віку застосовують їх у різних видах діяльності, оцінюють результати власної роботи, демонструють здатність самостійно розпізнавати й правильно використовувати геометричні фігури.

Етап 1. Сенсорно-емоційний

Завдання етапу:

- викликати інтерес до геометричних фігур;
- розвинути вміння бачити та відчувати форму як окрему ознаку предмета;
- навчити співвідносити прості предмети з відповідними геометричними фігурами;
- залучити різні органи чуття (зір, дотик, рух) у процес пізнання.

Педагогічний зміст етапу. На цьому етапі головне завдання вихователя – створити позитивне емоційне ставлення до пізнання геометричних форм. Діти мають не просто «побачити» коло чи квадрат, а відчуті їхню своєрідність через ігрову діяльність, сенсорні вправи, рухи. Це формує початкове сприйняття форми як окремої ознаки предмета, відокремленої від кольору чи розміру.

Приклади методичних прийомів:

- **ігри-спостереження:** «Знайди кругле/квадратне навколо себе»;
- **сенсорні вправи:** обведення фігур пальцем, дотик до плоских і об'ємних предметів, виготовлення відбитків у піску чи пластиліні;
- **рухливі ігри:** діти «стають» у фігури (утворюють коло, шикуються у лінію, утворюють трикутник);

- **асоціативні вправи:** показати, що м'яч схожий на коло, вікно – на квадрат, дах будиночка – на трикутник.

Таким чином, на мотиваційному етапі формується **емоційно-сенсорна база**, яка забезпечує подальший перехід до усвідомленого пізнання ознак геометричних фігур.

Методи і прийоми цього етапу

Сенсорні ігри.

«Чарівний мішечок» – розвиток тактильного сприймання, уміння відчувати форму без опори на зорове сприйняття; «Впізнай на дотик» – дитина закриває очі, отримує фігуру в руки та визначає її за формою, кількістю сторін і кутів.

Ігри на співвіднесення.

«Знайди свій будиночок» – дитина співвідносить предмет із потрібною геометричною фігурою;

«Що куди сховається» – пошук відповідної «схованки» для предмета за його формою.

Показ предметів-замінників.

Використання знайомих дітям речей для порівняння з геометричними фігурами: тарілка (коло), книжка (прямокутник), дах будинку (трикутник), кубик (квадратна форма). Це допомагає малюкам усвідомити, що фігури існують не тільки на картинках, а й у навколишньому світі.

Рухливі завдання.

«Фігура ожила» – діти за сигналом вихователя стають у групку, утворюючи коло, квадрат чи трикутник. Рухова активність поєднується з пізнанням форми, що робить процес навчання більш динамічним і цікавим.

Проілюструємо прикладами.

Гра «Чарівний мішечок».

Матеріал: непрозорий мішечок із 4–5 фігурами (коло, квадрат, трикутник, прямокутник).

Хід гри: дитина занурює руку в мішечок, на дотик відчуває краї й кути. Вихователь скеровує увагу запитаннями: «Скільки куточків ти намацуєш? Чи вони однакові?», «Чи ця фігура гладенька, чи має кути?».

Очікуваний результат: дитина вчиться тактильно розрізняти фігури, відчуває різницю між «гладким» колом і «гострим» трикутником, правильно називає фігуру.

Гра «Знайди свій будиночок».

Матеріал: великі картки з намальованими фігурами (будиночки).

Хід гри: дітям роздаються предмети, які мають форму геометричних фігур. Завдання – «поселити» предмет у «будиночок» із відповідною фігурою.

Мета: формування вміння співвідносити реальні предмети з абстрактним зображенням геометричної фігури.

Реалізовані умови на цьому етапі. Освітнє середовище організоване як «ігрова кімната фігур», що стимулює інтерес і занурює дітей у пізнавальну атмосферу. Інструкції вихователя короткі, чіткі, емоційно забарвлені, щоб утримувати увагу дітей.

Тривалість завдань – не більше 5-7 хвилин, з урахуванням вікових можливостей концентрації уваги та працездатності дітей молодшого дошкільного віку.

Етап 2. Творчо-пізнавальний

Завдання етапу: *розширення знань про властивості геометричних фігур.* Діти мають навчитися помічати та називати основні характеристики: кількість сторін, довжину, форму, наявність кутів, відмінність між округлими та багатокутними фігурами; *розвиток здатності до класифікації та порівняння.* Молодші дошкільники повинні вчитися знаходити подібності та відмінності між фігурами, групувати їх за спільними ознаками (наприклад, за кількістю сторін чи за формою); *формування вміння поєднувати фігури у зображення.* Діти оволодівають умінням створювати предмети, візерунки та

композиції, використовуючи кілька простих фігур, що стимулює уяву, просторове мислення і творчість; *розвиток логічного мислення*. Через ігри та вправи дошкільники поступово досягають принципи аналізу, узагальнення, вчаться робити елементарні висновки; *формування позитивного емоційного ставлення до навчання*. Завдяки сюжетним і творчим завданням навчальний процес перетворюється на цікаву гру, що сприяє пізнавальній активності.

Методи і прийоми, які використовувалися на цьому етапі

Інтегровані заняття-казки

Приклад: «Подорож у країну Фігурляндію», де кожна фігура виступає персонажем із власним характером (коло – веселе й рухливе, квадрат – строгий і надійний, трикутник – кмітливий і гострий). Через сюжет діти знайомляться з властивостями фігур у легкій ігровій формі. Наприклад, у казці «Будуємо місто з фігур» дітям пропонується допомогти героям створити будиночки, дороги чи сонце з різних форм. Використовуються мультимедійні презентації, ілюстрації, настільний театр чи лялькові персонажі, які роблять процес навчання емоційним та цікавим.

Казка-заняття «Подорож у країну Фігурляндію»

Мета: ознайомити дітей з фігурами (коло, квадрат, трикутник); розвивати мовлення, дрібну моторику; спонукати до взаємодії.

Сюжет. Діти отримують чарівний конверт від маленького Кружечка. Він просить допомогти знайти друзів, які загубилися в Країні Фігурляндії.

Хід заняття:

Зустріч із Кружечком

- Він веселий, стрибучий, любить кататися.
- Просить дітей показати «круглі рухи» руками (рухова інтеграція).

На галявині Квадратів. Підходить Квадратик – серйозний і рівенький.

- Просить дітей побудувати з квадратів будиночки або віконечка.
- Порівняння: «У квадрата всі сторони однакові!»

У лісі Трикутників. Появляється Трикутничок – кмітливий, гострий, як верхівка ялинки.

– Діти «будують» ялинку або дах будиночка з трикутників.

– Руханка: підняти ручки «дахиком».

Фінал. Фігурляндія дякує дітям, кожна фігура дарує наклейку чи картку.

Діти складають із фігур «свій власний задум».

Порівняння і класифікація

Ігри «Знайди схожі», «Скільки кутів?», «Що відрізняється?» спрямовані на розвиток уміння виділяти спільні та відмінні ознаки. Завдання: дітям дають набір фігур і просять згрупувати їх за принципом (усі круглі окремо, усі з трьома кутами – в іншу групу, багатокутники – в третю). Використовуються картки, об'ємні фігури, а також дидактичні вправи з предметами-замінниками (тарілка – коло, книжка – прямокутник, дах – трикутник).

Конструювання з геометричних фігур

Складаються малюнки та візерунки з готових форм (танграми, мозаїка, геометричні пазли). Дітям пропонують завдання: скласти із трикутників «ялинку», з кіл – «сніговика», з прямокутників і квадратів – «будиночок». Конструювання може відбуватися індивідуально або в групі, що формує комунікативні навички.

Творчість на основі геометричних форм

Приклади навчальних історій на заняттях під час ознайомлення дошкільників молодшого віку з геометричними формами.

Історія про Кулю і Кубика

Мета: ознайомлення з формами – куля, кубик.

У чарівному місті Формляндії жили-були два найкращі друзі – Куля і Кубик. Кожен із них мав свої особливості. Куля дуже любила кататися з гірки – бо вона кругла і легко котиться. Кубик був дуже сильний і завжди будував

будиночки – бо в нього рівні сторони. Одного дня вони вирушили в подорож, щоб знайти подібну форму для своєї колекції...

Діяльність після історії:

- розпізнавання форм серед іграшок;
- гра «Знайди мене»: дитина шукає предмети круглої або квадратної форми;
- конструювання будиночка з геометричних фігур.

Казка «Чарівний поїзд форм»

Мета: формування вміння розпізнавати й називати геометричні фігури.

Одного разу на вокзалі стояв незвичайний поїзд.

Пригода Маленької Кулі, яка шукала друзів

Мета: ознайомлення з кулею та відмінністю між геометричними формами.

Жила-була Маленька Куля.

Пригоди Кулі та Кубика

Мета: ознайомлення з формами – куля, кубик та їх властивостями.

У країні Фігур жили двоє друзів – Куля і Кубик.

У кожного з них був маленький родич: у Кулі – Круг, а в Кубика – Квадратик.

Таким чином, сторітелінг як інноваційна технологія розповідання повчальних історій ефективна для ознайомлення дошкільників молодшого дошкільного віку з геометричними формами.

Аплікації: створення сюжетних картинок (тварини, транспорт, будівлі) з кольорового паперу у вигляді фігур. Малювання «з фігур»: використання геометричних форм як основи для зображення предметів (наприклад, квадрат стає тілом робота, коло – його головою, трикутники – вухами). Колективні роботи: створення великих плакатів чи панно з поєднанням фігур, що розвиває уяву, просторове бачення і співпрацю.

Очікувані результати другого етапу передбачають не лише засвоєння дітьми елементарних знань про геометричні фігури та їхні властивості, а й розвиток умінь активно застосовувати ці знання у практичній та творчій діяльності. Дошкільники поступово вчаться аналізувати форми, помічати їхні спільні та відмінні риси, порівнювати за кількістю сторін, наявністю кутів, округлістю та іншими характеристиками. У процесі ігор і вправ формується здатність групувати предмети за ознаками, що сприяє становленню логічного мислення та розвитку когнітивних навичок.

Важливим результатом стає й уміння бачити у звичайних навколишніх предметах геометричні форми, що розширює світосприйняття дитини та формує почуття відкриття нового у знайомому. Окрім того, у дітей пробуджується інтерес до пізнавальної діяльності, з'являється бажання експериментувати з фігурами, поєднувати їх у малюнках, аплікаціях і конструкціях, що стимулює розвиток креативності та самостійності. У результаті навчання на даному етапі дошкільники отримують позитивний досвід пізнання, відчують задоволення від процесу та гордість за власні досягнення, що стає потужним мотиватором для подальшого розвитку інтересу до навчання й творчої активності.

Етап 3. Оцінно-діяльнісний

Завдання етапу. На цьому етапі основна увага приділяється перевірці рівня засвоєних знань та умінь, а також визначенню того, наскільки дитина здатна застосовувати їх у самостійній діяльності.

Головним завданням є не лише виявлення того, чи знає дитина назви та властивості геометричних фігур, а й перевірка її здатності використовувати їх у різних ситуаціях – у творчості, грі, конструюванні. Важливо також навчити дітей переносити набуті знання у нові, нестандартні умови: наприклад, використати геометричні фігури для створення малюнку чи побудови, пояснити власний вибір та задум.

Педагогічний зміст етапу

На цьому етапі провідною стає діяльність самої дитини, а педагог виконує роль уважного спостерігача, консультанта та організатора умов для прояву самостійності. Головне завдання вихователя – створити ситуації, у яких дитина зможе показати, як вона засвоїла знання, наскільки впевнено користується ними у грі, творчості чи повсякденних діях. Важливим є не стільки кінцевий результат (правильний чи «ідеальний» малюнок чи побудова), скільки сам процес використання знань, уміння міркувати, обирати та пояснювати. Саме тут відбувається закріплення інтересу до пізнання, формування впевненості у власних можливостях і перехід від навчальних завдань до творчої самореалізації.

Методи і прийоми оцінно-діяльнісного етапу

Діагностичні завдання.

Тактильний тест: дитина на дотик визначає форму фігури, що сприяє перевірці сенсорного сприйняття.

Класифікація карток: завдання розподілити фігури за певними ознаками (наприклад, усі круглі – окремо, усі з кутами – в іншу групу).

«Збудуй будинок»: перевірка здатності дитини самостійно поєднувати кілька форм у цілісне зображення.

Творчі проєкти.

Аплікації з використанням різних фігур, де дитина може проявити фантазію та креативність. *Міні-виставка робіт:* створення індивідуальних і колективних композицій із геометричних форм, які діти презентують одне одному.

Творчий проєкт «Фігурне місто»

Мета: розвивати уяву, творчість, уміння поєднувати форми.

Матеріали: квадрати, прямокутники, кола, трикутники з кольорового паперу; клей; великі аркуші.

Хід роботи:

Діти обирають фігури, які їм подобаються.

Створюють будиночки, дороги, сонце, автомобілі тощо.

Педагог допомагає називати форми й їх розміщення: «Сонечко – кругле», «Дах – трикутний».

Після виконання всі роботи збираються у спільну панораму — «Наше Фігурне місто».

Презентація: дитина підходить до свого будиночка і коротко розповідає: «Я зробив дах із трикутників, бо він гострий, як у справжньому будиночку».

Проект «Фігурні звірята»

Мета: формувати образне мислення, учить створювати нові образи на основі геометричних форм.

Матеріали: гуртки різних розмірів, овали, трикутники, прямокутники, клей, фломастери.

Хід роботи:

Дітям пропонують створити тваринку із запропонованих фігур (кіт, рибка, пташка, їжачок).

Дитина сама обирає, які форми будуть головою, тілом, лапками.

Домальовуються оченята, ротик, вушка.

Презентація: діти ставлять роботи на «галявину фігурних звірів» і розповідають, хто в них вийшов.

Можна провести гру: «Знайди, з яких фігур зроблено твоє звірятко».

Гра «Знайди, з яких фігур зроблено твоє звірятко»

Мета: навчати дітей визначати та називати геометричні фігури (коло, квадрат, трикутник, прямокутник, овал); розвивати зорове сприймання, увагу та мовлення; стимулювати творчість і вміння аналізувати власну роботу.

Матеріали: аплікації або картинки звірят, створені з геометричних фігур (кіт, рибка, пташка, зайчик тощо);

окремі набори геометричних фігур для показу;

індивідуальні роботи дітей, створені ними на попередньому проєкті.

Хід гри:

1. Вступна частина

Вихователь каже:

«У кожного з вас є звірятко, складене з різних фігур. Але чи зможете ви знайти й назвати, з яких саме?»

2. Дослідження звірятка

Дитина бере свою аплікацію та розглядає її.

Вихователь допомагає запитаннями:

«Яка фігура у твого звірятка замість голівки?»

«А яке тіло? Квадрат чи прямокутник?»

«Які фігури утворюють лапки/вушка?»

«Що кругле? Що гостре? Що квадратне?»

3. Називання фігур

Дитина вказує на елементи свого звірятка та називає їх:

«Голова — кругла, як коло»

«Вушка — два трикутники»

«Тіло — прямокутник»

4. Узагальнення

Педагог показує фігури на наборі та коротко повторює з групою:

«Коло — кругле, котиться»

«Квадрат — рівний з усіх боків»

«Трикутник — гострий»

5. Міні-презентація

Кожна дитина підходить до міні-виставки та каже 1–2 фрази про свою роботу:

«Це мій котик. Він із кола, квадрата та двох трикутників».

Ускладнення (за бажанням): знайти «зайву» фігуру серед запропонованих і пояснити, чому вона не підходить; скласти нового звірятка з тих самих фігур;

знайти такі самі фігури в груповій кімнаті.

Рольові ігри. «Магазин фігур»: дитина має «купити» потрібні фігури для створення певного предмета, аргументуючи свій вибір. «Будівельники»: створення спільних конструкцій із використанням фігур, що розвиває вміння домовлятися, розподіляти ролі та спільно досягати мети.

Рольова гра «Магазин фігур»

Мета: закріпити знання дітей про геометричні фігури (коло, квадрат, трикутник, прямокутник); розвивати вміння вибирати та аргументувати свій вибір; формувати навички ввічливого спілкування.

Матеріали: «товари» – набір фігур з кольорового картону; «гроші» – жетони або кружечки; столик-продавця, корзинки-покупців; картки з предметами, які треба створити (будинок, машинка, дерево, сонце, кораблик тощо).

Ролі: продавець; покупці (діти).

Хід гри:

1. Вступ

Продавець вітається:

«Ласкаво просимо до Магазину фігур! Що бажаєте придбати?»

2. Вибір предмета

Кожній дитині дається картка із завданням: будиночок, машинка, квітка, сонечко, ракета.

3. «Покупка» фігур

Дитина підходить до продавця та каже:

«Мені потрібні дві фігури... одне коло... трикутник...»

Пояснює:

«Це буде колесо», «Це буде дах», «Це буде тулуб».

Продавець може ставити уточнювальні питання:

«Навіщо тобі квадрат?»

«Що ти з нього зробиш?»

«Може, тобі потрібен ще один трикутник?»

4. Створення аплікації чи конструкції

Після покупки дитина сідає за столик і складає предмет.

5. Презентація

Дитина показує виріб і розповідає:

«Я купив квадрат для будиночка і трикутник для даху».

Ускладнення (за бажанням):

«Акція дня»: певна фігура «зі знижкою» – діти шукають, де її можна використати.

Продавець може робити «перевірку якості»: просити назвати властивість фігури.

Ввести роль «дизайнера», який радить іншим дітям. (повний перелік ігор та завдань подано в додатку Ж).

Критерії оцінювання: Чи здатна дитина розрізняти фігури за зовнішнім виглядом та на дотик; (перцептивний). Чи правильно називає дитина фігури та їхні властивості, чи вміє класифікувати їх за певними ознаками (когнітивний); Чи може дитина самостійно скласти малюнок або конструкцію з фігур, пояснити свій вибір, розповісти про задум (діяльнісний).

Форми підбиття підсумків

Спостереження вихователя. Ведення щоденника спостережень, у якому фіксуються успіхи та труднощі кожної дитини.

Міні-виставки дитячих робіт. Презентація результатів творчої діяльності дітей, що створює атмосферу визнання та взаємної підтримки.

Колективні обговорення. Діти діляться враженнями, розповідають, які фігури використали та чому, обґрунтовують власні рішення, вчаться слухати інших і цінувати різні підходи.

Очікувані результати етапу 3

На підсумковому етапі очікується, що діти продемонструють рівень сформованості знань, умінь та навичок у використанні геометричних фігур.

Важливим показником є здатність не лише розпізнавати й називати фігури, а й застосовувати ці знання у нових умовах, у самостійній діяльності. Дошкільники вчаться переносити раніше набуті знання у практичні ситуації: складати з фігур предмети, будівлі, орнаменти, аплікації, пояснювати власний задум і підбирати відповідні форми для досягнення результату.

Очікується, що дитина вільно розрізнятиме фігури не тільки за зовнішнім виглядом, але й на дотик, що свідчитиме про розвиток сенсорного сприйняття. Вона зможе назвати фігуру, охарактеризувати її властивості (кількість сторін, форму, кути), класифікувати за певними ознаками. На діяльнісному рівні дитина продемонструє здатність створювати цілісні зображення та конструкції з кількох фігур, пояснювати, які саме форми вона використала і з якою метою.

У творчих проєктах очікується прояв індивідуальності та креативності: кожна дитина здатна не лише відтворити зразок, але й запропонувати власне бачення, створити унікальну роботу. У колективних формах діяльності розвиваються навички співпраці, уміння домовлятися, презентувати власні ідеї, слухати інших і взаємно оцінювати результати.

Важливим результатом є формування в дітей уміння оцінювати власну роботу та роботу товаришів, відчувати гордість за свої досягнення й радість від участі у спільній справі. Завдяки підсумковим обговоренням та міні-виставкам у дітей зростає впевненість у власних силах, розвивається самостійність і мотивація до подальшого пізнання. Таким чином, результатом третього етапу є інтеграція знань, умінь і практичних дій у цілісний досвід дитини, що підтверджує її готовність до більш складних форм навчальної діяльності.

Таким чином процес формування уявлень про геометричні фігури у дітей молодшого дошкільного віку доцільно будувати поетапно, поступово переходячи від простого сенсорного сприймання до творчого використання знань і самостійної діяльності.

На першому етапі (сенсорно-емоційному) головним завданням є створення позитивного емоційного ставлення до пізнання. Дитина через гру, дотик, рухи та образні уявлення отримує перші враження від форм, починає відокремлювати їх від інших ознак предметів, що закладає фундамент для подальшого навчання.

Другий етап (творчо-пізнавальний) спрямований на розширення знань про властивості фігур, розвиток уміння аналізувати, порівнювати й класифікувати, а також формування здатності бачити геометрію у навколишньому світі. У цей період дитина не лише засвоює знання, а й активно використовує їх у творчих іграх, конструюванні, аплікаціях, що стимулює розвиток уяви, логічного мислення та пізнавальної активності.

На третьому етапі (оцінно-діяльнісному) відбувається перевірка рівня засвоєних знань і формування здатності до самостійного використання геометричних фігур у нових ситуаціях. Діти демонструють уміння розпізнавати й називати форми, створювати з них зображення та конструкції, пояснювати власні задуми. Тут важливим є не тільки результат, але й сам процес діяльності, що показує ступінь усвідомленості, самостійності та творчої активності дошкільників.

Система роботи за трьома етапами забезпечує поступовий і цілісний розвиток уявлень про геометричні фігури: від елементарного чуттєвого досвіду – до глибшого пізнання та творчого застосування, від емоційного залучення – до діяльнісної самостійності. Це сприяє не лише засвоєнню знань, але й розвитку мислення, уяви, мовлення, формує у дітей позитивне ставлення до навчання і впевненість у власних можливостях.

У процесі формувального етапу експерименту нам вдалося реалізувати всі визначені нами **педагогічні умови**: забезпечення пріоритету ігрової та практично-діяльнісної форми організації навчання, яка створювала умови для природного засвоєння знань у діяльності, близькій та зрозумілій молодшим дошкільникам; систематичне використання наочності та опори на сенсорний

досвід, завдяки чому діти не лише бачили, а й торкалися, порівнювали, експериментували з фігурами, що сприяло глибшому усвідомленню їхніх властивостей; створення розвивального освітнього середовища, яке стимулювало пізнавальний інтерес і активність молодших дошкільників, забезпечувало можливості для індивідуальної та колективної творчості.

Реалізація зазначених умов сприяла тому, що діти поступово переходили від елементарного розрізнення та називання геометричних фігур до їх класифікації, аналізу та свідомого використання у власних іграх, малюнках і конструкціях. У них розвивалося вміння застосовувати знання у нових ситуаціях, переносити їх у повсякденну діяльність, бачити знайомі фігури у предметах навколишнього світу. Водночас підвищувався рівень самостійності, пізнавальної активності та творчої ініціативи дітей.

Наскільки дієвими виявилися ці умови щодо формування уявлень про геометричні фігури та розвитку пізнавальних і творчих здібностей молодших дошкільників ми зможемо визначити після проведення прикінцевого етапу експерименту. Схематично система роботи відображена у Додатку Д.

2.3. Порівняльний аналіз рівнів сформованості уявлень про геометричні фігури у дітей молодшого дошкільного віку

Прикінцевий етап експериментального дослідження мав на меті визначити ефективність упровадженої системи роботи з формування уявлень про геометричні фігури у дітей молодшого дошкільного віку. Для цього було повторно здійснено діагностику рівня сформованості уявлень за трьома критеріями: *перцептивним, когнітивним та діяльнісним*.

Отримані результати порівнювалися з даними констатувального етапу та аналізувалися у розрізі експериментальної і контрольної груп. Такий підхід дозволив простежити не лише кількісні, а й якісні зміни у розвитку дітей,

з'ясувати, наскільки система роботи сприяла формуванню нових знань і вмінь.

Аналіз результатів за перцептивним критерієм. Перцептивний критерій відображає здатність дітей орієнтуватися у формах предметів, розрізняти та впізнавати геометричні фігури на основі сенсорного досвіду. На початковому етапі більшість дітей як експериментальної, так і контрольної групи перебували на низькому або середньому рівнях.

У контрольній групі достатній рівень мали лише 50 % дітей, середній – 30%, низький – 20 %. В експериментальній групі показники: достатній рівень – 40 %, середній – 40%, низький – 20 %. Це означало, що дошкільники переважно впізнавали лише окремі фігури, плутали схожі за формою предмети, часто потребували допомоги дорослого (Таблиця 2.3.)

Результати за перцептивним критерієм на констатувальному етапі експериментального дослідження

Таблиця 2.3

Рівень	Контрольна група (%)	Експериментальна група (%)
Достатній	50 %	40 %
Середній	30 %	40 %
Низький	20 %	20 %

Після проведення системи роботи результати в експериментальній групі суттєво змінилися. На прикінцевому етапі достатній рівень досягли 50% дітей, середній – 40%, низький – лише 10 %.

У контрольній групі також спостерігалось зростання, але воно було набагато меншим: достатній рівень – 40%, середній – 40 %, низький – 20%. Таким чином, динаміка приросту у дітей експериментальної групи виявилася вищою (Таблиця 2.4.)

Результати за перцептивним критерієм на прикінцевому етапі

Таблиця 2.4

Рівень	Контрольна група (%)	Експериментальна група (%)
Достатній	40 %	50 %
Середній	40 %	40 %
Низький	20 %	10 %

Аналіз отриманих даних свідчить, що цілеспрямована система вправ (ігри на впізнавання, сортування предметів за формою, співвіднесення об'ємних та площинних зображень) сприяла розвитку сприймання, уваги, уміння виділяти ознаки форми. Діти почали впевнено розрізняти коло, квадрат, прямокутник і трикутник, порівнювати предмети за формою, групувати їх.

Отже, *перцептивний* критерій показав найбільші зрушення саме у тих дітей, які на початку експерименту мали низький рівень, але завдяки системі роботи змогли піднятися до середнього й навіть достатнього.

Аналіз результатів за когнітивним критерієм. Когнітивний критерій характеризував рівень знань дітей про назви геометричних фігур, уміння співвідносити їх з предметами довкілля, робити елементарні узагальнення.

На констатувальному етапі діти обох груп мали приблизно однакові показники: у контрольній групі достатній рівень – 10%, середній – 40%, низький – 50 %; у експериментальній – 10%, 40 % і 50% відповідно. Це свідчило про те, що більшість дітей не мала повних знань, часто плутала назви фігур, не вміла пояснити відмінності між ними (Таблиця 2.5).

Результати за когнітивним критерієм на констатувальному етапі

Таблиця 2.5.

Рівень	Контрольна група (%)	Експериментальна група (%)
Достатній	10 %	10 %

Середній	40 %	40 %
Низький	50 %	50 %

Результати прикінцевого етапу показали істотні зрушення в експериментальній групі: достатній рівень – 50%, середній – 50%, низький – лише – 0%. У контрольній групі покращення було незначним: достатній рівень – 10%, середній – 50%, низький – 40%.

Таким чином, у дітей експериментальної групи сформувалися повноцінні знання про геометричні фігури, вони почали впевнено користуватися назвами, пояснювати відмінності між колом і квадратом, квадратом і прямокутником, розпізнавати трикутник у предметах довкілля.

Результати за когнітивним критерієм на прикінцевому етапі

Таблиця 2.6

Рівень	Контрольна група (%) –	Експериментальна група (%)
Достатній	10 %	50 %
Середній	50 %	50 %
Низький	40 %	0 %

Це стало можливим завдяки включенню у систему роботи мовленнєвих вправ, завдань на порівняння та пояснення, використанню сюжетно-рольових ігор, де дитина змушена була називати й описувати фігури в умовах ігрової ситуації. Поступово знання перестали бути фрагментарними й набули системності, що проявлялося у здатності дітей самостійно пояснювати власні дії.

Аналіз результатів за діяльнісним критерієм. Діяльнісний критерій дозволяє оцінити, наскільки знання про геометричні фігури переходять у практичні вміння – застосування у грі, малюванні, конструюванні, виконанні практичних завдань.

На початку експерименту діти обох груп мали однаковий рівень: у *контрольній групі* достатній рівень – 10%, середній – 20 %, низький – 70 %; у *експериментальній* – 70 %, 10% і 20 % відповідно.

Це означало, що більшість дітей не вміли застосовувати знання у нових ситуаціях, обмежувалися лише повторенням дій за дорослим.

Результати за діяльнісним критерієм на констатувальному етапі

Таблиця 2.7.

Рівень	Контрольна група (%)	Експериментальна група (%)
Достатній	10 %	70 %
Середній	20 %	10 %
Низький	70 %	20 %

Після завершення формувального етапу *експериментальна група* показала значні зрушення: достатній рівень – 70%, середній – 30%, низький – 0%. У *контрольній групі* відповідні показники становили: достатній рівень – 20%, середній – 30%, низький – 50%.

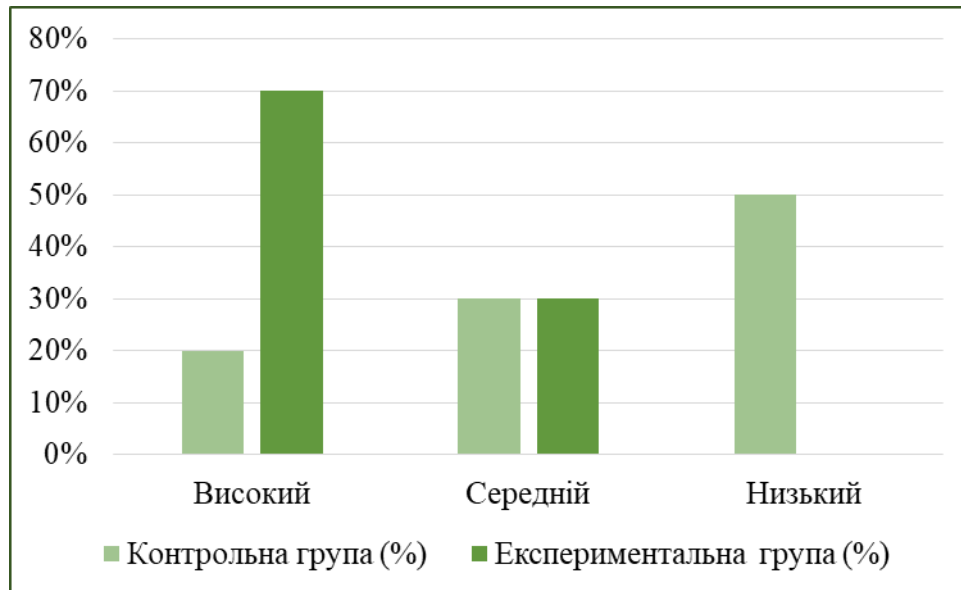
Результати за діяльнісним критерієм на прикінцевому етапі

Таблиця 2.8

Рівень	Контрольна група (%)	Експериментальна група (%)
Достатній	20 %	70 %
Середній	30 %	30 %
Низький	50 %	0 %

Таким чином, діти експериментальної групи почали активно застосовувати знання у різних видах діяльності: будували з кубиків споруди за заданою формою, добирали фігури для аплікацій, малювали прості композиції, орієнтуючись на форму, вигадували власні ігри з використанням геометричних карток. Це засвідчує, що знання перейшли на рівень практичного використання, стали усвідомленими й гнучкими.

Порівняльний аналіз динаміки. Отже, порівняння динаміки двох груп за всіма критеріями показує суттєву різницю (Рис. 2.1.).

Узагальнююча діаграма демонструє результати прикінцевого етапу експерименту

Ці результати свідчать, що розроблена система роботи не лише підвищила рівень знань, а й забезпечила якісну перебудову освітнього процесу: діти з низького рівня перейшли до середнього, а з середнього – до високого. Саме ця динаміка підтверджує ефективність педагогічних умов, реалізованих під час формувального етапу.

Узагальнення результатів. Отримані результати доводять, що система роботи з формування уявлень про геометричні фігури у дітей молодшого дошкільного віку є дієвою та результативною. Вона забезпечила:

- формування стійких уявлень про геометричні фігури;
- розвиток сенсорних і когнітивних процесів;
- збагачення словникового запасу й розвиток мовлення;
- формування позитивного ставлення до пізнавальної діяльності;
- підвищення самостійності й активності дітей.

Усі ці досягнення мають велике значення для подальшого математичного розвитку дошкільників, адже створюють основу для засвоєння

більш складних знань і навичок у продовж дошкільного віку та в подальшому в початковій школі.

Таким чином, аналіз результатів контрольного етапу експерименту свідчить, що розроблена система роботи є ефективною. Вона сприяла зростанню рівня знань про геометричні фігури в дітей молодшого дошкільного віку, розвитку мислення, мовлення та практичних умінь, забезпечила позитивну динаміку за всіма критеріями. Отримані результати підтверджують доцільність її використання у практиці закладів дошкільної освіти запропонованих педагогічних умов та методики формування уявлень про геометричні фігури у дітей молодшого дошкільного .

Висновки до розділу 2

Експериментальне дослідження ефективності системи роботи з формування уявлень про геометричні фігури в дітей молодшого дошкільного віку дало змогу зробити такі висновки.

Аналіз психолого-педагогічної літератури з проблеми формування уявлень про геометричні фігури дав змогу визначити критерії та показники оцінювання цього процесу: *перцептивний, когнітивний і діяльнісний*. За ними було виявлено рівні сформованості уявлень про геометричні фігури – *високий, середній та низький*.

На констатувальному етапі більшість дітей як контрольної, так і експериментальної груп мали низький або середній рівні сформованості уявлень про геометричні фігури. Молодші дошкільники часто плутали фігури, не могли самостійно визначати форму предметів, мали труднощі в називанні та порівнянні геометричних фігур.

З метою підвищення рівня сформованості уявлень про геометричні фігури в дітей молодшого дошкільного віку було розроблено та впроваджено систему роботи, яка включала дидактичні, сенсорні, мовленнєві та творчі

ігри. Особливу увагу приділено активізації пізнавальної діяльності дітей молодшого дошкільного віку через ігрові завдання, вправи на впізнавання, групування, порівняння та співвіднесення фігур з предметами довкілля.

Результати контрольного етапу експерименту засвідчили позитивну динаміку в усіх критеріях:

За перцептивним критерієм у експериментальній групі частка дітей із достатнім рівнем зросла до 50 %, тоді як у контрольній – до 40%.

За когнітивним критерієм у експериментальній групі достатнім рівень становив 50% (у контрольній – лише 10 %).

За діяльнісним критерієм у експериментальній групі достатнім рівень сягнув 70%, що у кілька разів перевищує показники контрольної групи (20%).

Отримані результати свідчать про те, що впроваджена система роботи сприяла не лише засвоєнню назв і форм геометричних фігур, а й розвитку сенсорних, пізнавальних, мовленнєвих та практичних умінь дітей молодшого дошкільного віку. У дітей з'явився інтерес до пізнавальної діяльності, уміння застосовувати знання у грі, малюванні, конструюванні.

Отже, розроблена та впроваджена нами система роботи з формування уявлень про геометричні фігури у дітей молодшого дошкільного віку є ефективною. Вона забезпечує стійке засвоєння знань, розвиток мислення, мовлення, сенсорних процесів та підготовку дітей до подальшого математичного розвитку у більш старшому дошкільному віці.

ВИСНОВКИ

Проведене теоретичне та експериментальне дослідження підтверджує поставленні завдання і дає підстави для таких висновків:

На основі аналізу психолого-педагогічної літератури з'ясовано, що формування уявлень про геометричні фігури у дітей молодшого дошкільного віку є важливою складовою сенсорного, пізнавального та інтелектуального розвитку дитини. Відомі вчені О. Кононко, Т. Піроженко наголошували, що засвоєння дітьми властивостей і ознак предметів довкілля – форма, колір, розмір – створює основу для розвитку мислення, сприймання та елементарних математичних уявлень.

Нами було встановлено, що основою формування уявлень про геометричні фігури у дітей дошкільного віку є сенсорно-пізнавальний розвиток, який має поступовий характер: упродовж перших трьох років провідна роль належить сприйманню, а надалі зростає роль пам'яті, мислення та уяви. Поступовість виражається у ступені оволодіння дітьми трьома основними типами перцептивних дій – діями ідентифікації (вибір відповідного еталона і встановлення ідентичності предмета); діями віднесення до еталону (з'ясування часто несуттєвих властивостей предмета і встановлення його ідентичності з еталоном); діями перцептивного моделювання (сприйняття об'єктів зі складними властивостями, які можуть бути з'ясовані з використанням двох або й більше еталонів).

Дошкільний вік є сенситивним періодом для формування сенсорних еталонів і просторових уявлень. Саме в цей час дитина активно пізнає світ, а тому робота з геометричним матеріалом має будуватися на ігровій основі, з урахуванням інтересів, емоцій і життєвого досвіду дітей. Формування уявлень про геометричні фігури не обмежується лише запам'ятовуванням назв, воно сприяє розвитку спостережливості, уваги, мислення, мовлення, а також уміння бачити закономірності й структуру в навколишньому світі.

Згідно з програмовими вимогами ознайомлення дошкільників з геометричними фігурами відбувається поступово відповідно до вікових особливостей дітей дошкільного віку. Згідно з ними діти молодшого дошкільного віку повинні вміти групувати предмети за формою (круг, квадрат, трикутник) без запам'ятовування назв геометричних фігур; розрізняти і використовувати в діях площинні форми (круг, квадрат, трикутник) та об'ємні (кубик, цеглина, куля, пластина); вміти добирати предмети різної форми до заданої форми; співвідносити предмети двох заданих форм при виборі з трьох можливих.

Проаналізовано методичні особливості вивчення геометричних фігур дітьми різних дошкільних груп. Констатовано, що формування у молодших дошкільників уявлень про геометричні фігури відбувається на елементарному рівні та передбачає називання зразків та вміння з ними діяти. Вивчення еталонів форми (найперше, геометричних фігур: круг, трикутник, квадрат, овал, прямокутник) означає впізнавання відповідної форми серед інших (знаходження в просторі), правильне називання («Що це?»), вміння діяти («Дай мені трикутник»). Про аналіз форми не йдеться.

Для виявлення рівнів формування уявлень про геометричні фігури у дітей молодшого дошкільного віку нами було визначено три критерії: *перцептивний, когнітивний та діяльнісний*.

Перцептивний критерій відображав здатність дітей сприймати форму предметів, розрізняти й впізнавати геометричні фігури на основі сенсорного досвіду.

Когнітивний критерій характеризував рівень знань дітей про назви фігур, уміння їх порівнювати, узагальнювати та пояснювати відмінності між ними.

Діяльнісний критерій визначав, наскільки знання переходять у практичні вміння – використання фігур у малюванні, конструюванні, іграх.

На констатувальному етапі більшість дітей обох груп перебували на середньому або низькому рівнях сформованості уявлень про геометричні фігури. У контрольній групі показники становили: достатній рівень – 20 %, середній – 50 %, низький – 30 %; в експериментальній групі – 10%, 40% і 50% відповідно. Це свідчило про обмежений запас знань, слабе вміння дітей розпізнавати форми та їх практично використовувати.

Із метою підвищення рівня сформованості уявлень про геометричні фігури у дітей молодшого дошкільного віку була розроблена й упроваджена система роботи, реалізація якої ґрунтувалася на дотриманні низки педагогічних умов, що забезпечили ефективність освітнього процесу в закладі дошкільної освіти.

По-перше, передбачалося забезпечення пріоритету ігрової та практично-діяльнісної форми організації навчання.

Ігрова діяльність є провідною у дошкільному віці, саме через неї дитина найприродніше пізнає навколишній світ. Тому навчання геометричних понять організовувалося у формі дидактичних, сюжетно-рольових, творчих ігор та вправ. Вони надавали можливість дітям не лише спостерігати, а й діяти – торкатися предметів, порівнювати, експериментувати з формами. Практичні дії допомагали краще засвоювати нові знання, закріплювати уявлення через досвід, а ігровий контекст створював позитивний емоційний фон, що підвищував пізнавальну активність. Вихователь виступав не стільки як інструктор, скільки як партнер у грі, який спонукає дітей до самостійних висновків, розмірковувань, пошуку відповіді. Саме поєднання ігрового сюжету з елементами дослідження, творчості, унаочнення та змагання сприяло кращому запам'ятовуванню назв фігур і розвитку вміння впізнавати їх у різних життєвих ситуаціях.

По-друге, ключовою педагогічною умовою стало систематичне використання наочності та опори на сенсорний досвід.

У молодшому дошкільному віці сприймання дитини має наочно-образний характер, тому важливо забезпечити її можливістю бачити, торкатися, порівнювати предмети за формою, розміром, кольором. У процесі навчання застосовувалися різні види наочності – об'ємні та площинні геометричні моделі, кольорові картки, мозаїки, конструктори, дидактичні панно. Під час виконання завдань діти мали змогу не просто спостерігати за зразком, а й активно взаємодіяти з матеріалом: будувати фігури, складати з частин ціле, накладати, групувати. Такі дії формували точні зорово-просторові уявлення, допомагали встановлювати зв'язки між формою предметів і геометричними образами. Крім того, наочність поєднувалася зі словесним супроводом: діти називали фігури, описували їх ознаки, порівнювали між собою, що сприяло розвитку мовлення та мислення.

По-третє, важливою педагогічною умовою стало створення розвивального освітнього середовища, яке стимулювало пізнавальний інтерес і активність дошкільників, забезпечувало можливість самостійного вибору матеріалів, завдань і способів дій.

Таке середовище передбачало наявність різноманітних розвивальних ігор, предметно-дидактичних матеріалів, конструкторів, наборів геометричних фігур різного кольору, розміру та фактури, що були доступні дітям у повсякденній діяльності. Організуючи заняття, вихователь дотримувався принципу відкритості простору: діти мали змогу самостійно обирати матеріал, комбінувати його, створювати власні зображення чи споруди з фігур. Такий підхід сприяв розвитку самостійності, ініціативності, вмінню планувати дії, приймати рішення, а також формував відчуття успіху й задоволення від пізнавальної діяльності.

Завдяки дотриманню зазначених педагогічних умов створювалися оптимальні передумови для ефективного засвоєння дітьми уявлень про геометричні фігури. Поєднання гри, практичних дій, сенсорного досвіду та активного пізнання забезпечило гармонійний розвиток мислення, мовлення,

уваги, пам'яті й уяви дошкільників, що й зумовило позитивну динаміку результатів на контрольному етапі експерименту.

Аналіз результатів **прикінцевого етапу експерименту** підтвердив ефективність запропонованої системи роботи.

За перцептивним критерієм достатній рівень досягли 50 % дітей експериментальної групи (у контрольній – 40 %).

За когнітивним критерієм – 50% дітей експериментальної групи (у контрольній – 10%).

За діяльнісним критерієм – 70% (у контрольній – лише 20 %).

У цілому рівень сформованості уявлень про геометричні фігури в експериментальній групі зріс у кілька разів порівняно з початковими показниками. Діти почали впевненіше орієнтуватися у формах, самостійно порівнювати, групувати фігури, використовувати їх у грі та творчості.

Отримані результати доводять, що поставлені завдання виконано, а мету – досягнуто.

Розроблена **система роботи з формування уявлень про геометричні фігури в дітей молодшого дошкільного віку** може бути використана у практиці вихователів закладів дошкільної освіти, а також у процесі професійної підготовки студентів спеціальності *«Дошкільна освіта»* як ефективний засіб сенсорного та пізнавального розвитку дітей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Актуальні проблеми дошкільної освіти: теорія і практика в умовах вищого навчального закладу : навч. посіб. / Т. Т. Андрєєва, Г. В. Беленька, Л.В. Білорусько [та ін.] ; за ред. С. О. Нікітчиної. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2014. 368 с.
2. Артемова Л.В. Колір. Форма. Величина. Число. Київ : Томіріс, 1997. 176 с.
3. Баглаєва Н. І. Індивідуально-диференційований підхід до формування математичних уявлень у дітей шостого року життя : дис. канд. пед. наук : 13.00.01. 2007. 174 с. Київ, 1997. 174 с.
4. Баглаєва Н.І. Діагностика логіко-математичних умінь дитини. *Палітра педагога*. 1998. № 3. С. 3–7.
5. Баглаєва Н.І. Сучасні підходи до логіко-математичного розвитку дошкільників. *Дошкільне виховання*. 1999. № 7. С. 5–7.
6. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні. Київ : 2021р. URL : <https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennya-bazovogo-komponenta-doshkilnoyi-osviti-derzhavnogo-standartu-doshkilnoyi-osviti-nova-redakciya> (дата звернення 07.01.2025 року).
7. Баранюк Л. К. Формування уявлень про форми та геометричні фігури дітей старшого дошкільного віку. Підготовка майбутніх фахівців у контексті становлення Нової української школи: комплексний підхід: збірник наукових праць / за заг. редакцією В. Є. Литнєва, Н. Є. Колесник, Т. В. Завязун. Житомир, 2019. С. 121–123. URL_ <https://eprints.zu.edu.ua/29108/1/1%20%D0%91%D0%B0%D1%80%D0%B0%D0%BD%D1%8E%D0%BA%D0%9B.%D0%9A.13%D0%9C%D0%B3%D1%80%D1%83%D0%BF%D0%B0%D0%9D%D0%9D%D0%86%D0%BF%D0%B5%D0%B4%D0%B0%D0%B3%D0%BE%D0%B3%D1%96%D0%BA%D0%B8.PDF> (дата звернення 09.01.2025).

8. Беленька Г. В. Формування професійної компетентності сучасного вихователя дошкільного навчального закладу: монографія / Г. В. Беленька. К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2011. 320 с.
9. Біла К. Ю. Використання сучасних інформаційних технологій у закладі дошкільної освіти. *Дошкільне виховання*. № 6. 2019. С. 5-7.
10. Білоусько Л. Використання дидактичного матеріалу та дидактичних ігор у розвитку логіко-математичних уявлень дошкільників. *Рідна школа*. 2001. № 8(859). С. 53–56.
11. Божко В. Г., Сазонова А. В. Формування елементарних математичних уявлень у дітей дошкільного віку: навчально-методичний посібник. Луганськ : Знання, 2008. 100 с.
12. Брежнєва О. Г. Математичний розвиток дошкільників: теорія і технологія : монографія. Мелітополь: Видавничий будинок Мелітопольської міської друкарні, 2018. 481 с.
13. Ваганова Н. Психолого-педагогічні основи перцептивного розвитку дитини. *Актуальні проблеми психології*: зб. наук. пр. Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. Київ: Видавництво «Фенікс», 2011. Т. XII. *Психологія творчості*. Вип. 13. С. 85 – 91.
14. Вертугіна В. Формування елементарних математичних уявлень у дітей дошкільного віку шляхом використання логічних блоків З. Дьєнеша. *Молодь і ринок*. 2021. № 10. С. 124–128.
15. Гавриш Н. Сучасне заняття: формальні, змістові та структурні ознаки. URL: http://slovyanochka.at.ua/publ/suchasne_zanjattja_formalni_zmistovi_ta_strukturni_oznaki/1-1-0-5 (дата звернення 30.08.2025).
16. Галкін С. Гра – шлях до впевненості / С. Галкін // *Шкільний світ*. 2004. № 47. С. 4–6.
17. Гевко О., Дутко Р. Педагогічні шляхи логіко-математичного розвитку дітей старшого дошкільного віку. *Молодь і ринок* № 10(177). 2019.

C.60–64.

18. Гнізділова О. А. Розвиток у дітей дошкільного віку логіко-математичних уявлень та умінь у процесі використання логічних блоків Дьєнєша та паличок Кюїзенера. *Вісник Черкас. нац. ун-ту ім. Б. Хмельницького* : Серія «Педагогічні науки». Черкаси : ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2020. № 4. С.199-206. URL: <file:///D:/Downloads/4058-9687-1-SM.pdf> (дата звернення: 30.08.2025)

19. Грибанова О.К., Щербакова К.Й., Белова С.Ф., Назаренко К.В. Методика формування елементарних математичних уявлень у дітей. К.: Вища школа, 1987. 134 с.

20. Демченко Ю. М. Загальноєвропейські підходи до ознайомлення дітей дошкільного віку з геометричним матеріалом [Електронний ресурс]. URL: <https://dspace.cusu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/77a4f5fa-a532-41e5-af0a-a4675833497a/content> (дата звернення: 30.08.2025)

21. Демченко Ю. М. Формування елементарних математичних уявлень у дітей дошкільного віку засобом LEGO-конструктора. *Інноваційна педагогіка*. 2019. Вип. 19(2). С. 149-153.

22. Дитина в дошкільні роки : комплекс. освіт. програма / [Крутий К. Л. (наук. керівник) та ін.] ; Ін-т педагогіки і психології Терноп. нац. пед. ун-ту ім. Володимира Гнатюка. Запоріжжя : ЛПКС, 2016. 159 с.

23. Дитина. Освітня програма для дітей від двох до семи років / наук. кер. проекту В. О. Огневюк; автор. кол.: Г. В. Беленька та ін.; наук. ред. Г. В. Беленька, Київ. ун-т ім. Б. Грінченка. Київ: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2021. 440 с.

24. Дорошенко Т. М., Мацько В. В. Теорія та методика формування елементарних математичних уявлень: навч. посіб./упоряд.: Т. М. Дорошенко, В.В.Мацько. Кременчук : ПП «Бітарт», 2019. 96с. URL_ https://epkmoodle.znu.edu.ua/pluginfile.php/72239/mod_resource/content/1/%D0%A2%D0%B5%D0%BE%D1%80%D1%96%D1%8F%20%D1%82%D0%B0%2

[0%D0%BC%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D0%BA%D0%B0%20%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%B0%D1%80%D0%BD%D0%B8%D1%85%20%D0%BC%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%BC%D0%B0%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B8%D1%85%20%D1%83%D1%8F%D0%B2%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D1%8C.pdf](#) (дата звернення 09.02.2025).

25. Дудник М. Розвиток математичних здібностей і логічного мислення дошкільників. *Науковий потенціал студентської молоді XXI століття* : зб. наук. праць. Полтав. держ. пед. ун-т імені В. Г. Короленка, Психолого-педагогічний ф-т. Полтава, 2009. Вип. 9, Ч. 2. С. 130–132.

26. Ємчик О. Г. Логіко-математичні ситуативні задачі як засіб пізнавального розвитку дітей дошкільного віку. *Інноваційна педагогіка*. Вип.31.Т.2.2021. С.148

27. Зайцева Л. І. Світ у вимірі математики. Компетентнісний підхід до освіти дошкільнят. *Дошкільне виховання*. 2017. № 12. С. 2.

28. Зайцева Л. І. Формування математичної компетентності у дітей дошкільного віку: парціальна програма. Мелітополь: Видавничий будинок Мелітопольської міської друкарні, 2021. 48с. С. 12-15. URL_ <https://zayceva.com.ua/wp-content/uploads/2021/09/parcialna-programa-formuvannya-matematichnoyi-kompetentnosti-u-ditej-doshkilnogo-viku-4-5-6-roky-zhyttya.pdf> (дата звернення 09.02.2025).

29. Зайченко І. В. Історія педагогіки. Книга 1. Історія зарубіжної педагогіки : навч. посіб. – Київ : Видавничий Дім «Слово», 2010. – 624 с. – URL: http://megalib.com.ua/book/9_Istoriya_pedagogiki_Kniga_I.html (дата звернення: 05.09.2025)

30. Запорожець О. Особливості розвитку процесу сприймання. *Наукові записки ХДПІ. Харків*, 1981. Т. I. С. 181–191.

31. Іваніщева І. Т. Розвивальне середовище в ДНЗ. Всеосвіта. 2019.
URL : <https://vseosvita.ua/rozvivalne-seredovise-v-dnz-173740.html> (дата звернення 03.01.2025 р.).
32. Ігнат'єва С. А. Математика. Старша група. Харків. Веста. Видавництво «Ранок», 2009. 128 с.
33. Імбер В. Маленькі геометрики : ознайомлення дітей з геометричними фігурами за методом повного фізичного реагування. *Дошкільне виховання*. 2020. № 9. С. 3–7. 5. URL : file:///D:/Downloads/dv2020-9_p3.pdf (дата звернення 05.09.2025).
34. Історія зарубіжної педагогіки : конспект лекцій / упоряд. Л.В.Маляр, М. І. Кухта. Ужгород : ДВНЗ «УжНУ», 2020. 64 с.
35. Історія педагогіки: курс лекцій : навч. посіб. Київ, 2004. 171 с.
URL: <http://www.info-library.com.ua/books-book-69.html> (дата звернення: 05.09.2025)
36. Кобрій О. Технології логіко-математичного розвитку дітей дошкільного віку: навч.-метод. посіб. Дрогобич: Ред.-вид. відділ ДДПУ імені Івана Франка, 2010. 63 с.
37. Коваленко Є. І., Белкіна Н. І. Історія зарубіжної педагогіки : хрестоматія : навч. посіб. Київ : Центр навчальної літератури, 2006. 664 с.
38. Комплексна програма розвитку, навчання та виховання дітей дошкільного віку «Соняшник» / Л. В. Калуська. Тернопіль : Мандрівець, 2014. 144 с.
39. Концепція розвитку дошкільної освіти. URL : <https://oplatforma.com.ua/article/2815-kontseptsya-rozvitku-doshklno-osvti> (дата звернення 07.01.2025 року).
40. Концепція освіти дітей раннього та дошкільного віку / Національна академія педагогічних наук України. Київ: ФОП Ференець В.Б., 2020. 44 с.
URL : <https://oplatforma.com.ua/article/2815-kontseptsya-rozvitku-doshklno-osvti> (дата звернення 07.01.2025 року).

41. Кравець В. Зарубіжна школа і педагогіка XX століття : навч. посіб. Тернопіль, 1996. 290 с.
42. Кривошея Т. М. Сучасні підходи до логіко-математичного розвитку дітей старшого дошкільного віку. *Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті європейських освітніх стратегій*. Збірник матеріалів науково-практичної конференції викладачів і студентів ІППМ. Вінниця. ФОП Корзун Д. Ю, 2012. С. 110–116.
43. Крутій К. Л. STREAM-освіта, або Стежинки у Всесвіт : альтернативна програма формування культури інженерного мислення в дошкільників. Запоріжжя, 2018. 166 с.
44. Освітня програма «Впевнений старт» для дітей старшого дошкільного віку / [Н. В. Гавриш, Т. В. Панасюк, Т. О. Піроженко, О. С.Рогозянський, О. Ю. Хартман, А. С. Шевчук]; За заг. наук. ред. Т. О. Піроженко. Київ : Українська академія дитинства, 2017. 80 с.
45. Павелків Р.В., Цигипало О.П. Дитяча психологія: навч. посіб. Київ: Академ-видав, 2008. 432 с.
46. Павленко Л.Г. Роль дидактичних ігор у розвитку логіко-математичних здібностей дошкільників. *Таврійський вісник освіти*. 2013. № 2 (42). С. 80–87.
47. Павлюк Т. О. Засоби та методи формування елементарних математичних уявлень у дітей дошкільного віку. *Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти* : зб. наук. праць: наук. записки Рівненського держ. гуманітарного ун–ту. Рівне. РДГУ. 2012. Випуск 4 (47). С. 146–149.
48. Пагута Т. І. Методика формування елементарних математичних уявлень у дошкільників : навч.-метод. посібник. Львів : «Новий Світ-2000», 2020. с. 300. URL : <https://ns2000.com.ua/wp-content/uploads/2019/10/Metodyka-formuvannia-elementarnykh-matematychnykh-uiavlen.pdf> (дата звернення 17.02.2025 року).

49. Плетеницька Л., Крутій К. Логіко-математичний розвиток дошкільників. Запоріжжя: ТОВ «ЛІПС» ЛТД, 2002. 156 с. URL : <http://surl.li/sxrne> (дата звернення 17.02.2025 року).

50. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка: підручник. 4-те видання, перероблене. К.: ВЦ «Академія», 2018. 408 с.

51. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля» / О. І. Білан. Вид. 2-ге, зі зм. і доп. Тернопіль: Мандрівець, 2022. 216 с.

https://epkmoodle.znu.edu.ua/pluginfile.php/99553/mod_resource/content/1/%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B5%20%D0%B4%D0%BE%D1%88%D0%BA%D1%96%D0%BB%D0%BB%D1%8F%20%281%29.pdf (дата звернення 09.03.2025 року).

52. Програма «Впевнений старт» для дітей молодшого дошкільного віку / [Н. В. Гавриш, Т. О. Піроженко, О. С. Рогозянський, О. Ю. Хартман,]; За заг. наук. ред. Т. О. Піроженко. К. : Українська академія дитинства, 2020. 72 с. URL : <https://61.zdo.zhitomir.ua/wp-content/uploads/2021/05/vpevnenyj-start-ii-molodsha-grupa.pdf> (дата звернення 09.02.2025).

53. Психічний розвиток дитини-дошкільника: навч. посіб. для педагогів, психологів, вихователів д/с., студ. серед. та вищ. педзакл., батьків / С.Є. Кулачківська ; наук. ред. : С. О. Ладивір, Т. О. Піроженко [та ін.]. Київ : Світич, 2004. 75 с.

54. Сенсорний розвиток: з досвіду роботи. 3 – 4 років / Авт.-упоряд. М.Л. Кривоніс, О.Л. Дроботій, В.М. Ачкасова. Харків : Видавництво «Ранок», 2012. 240 с.

55. Сисоєва С. О., Соколова І. В. Нариси з історії розвитку педагогічної думки : навч. посіб. Київ : Центр навчальної літератури, 2003. 308 с.

56. Скобель Т. М. Логіко-математичний розвиток дітей дошкільного віку: аналіз основних наукових напрямків теорії та методики. *Сучасні*

технології формування логіко-математичної компетентності в дітей дошкільного та молодшого шкільного віку / за заг. ред. Н. П. Тарнавської., Н. Ю. Рудницької, Ю. М. Мурашевич. Житомир: ФОП «Левковець», 2015. 430 с. URL : <https://eprints.zu.edu.ua/23437/1/13.PDF> (дата звернення

57. Старченко В. Логіко-математичний аспект дошкільної освіти. *Дошкільне виховання*. 2005. № 7. С. 22–23.

58. Старченко В. Навчання математики: сучасний погляд. *Дошкільне виховання*. 2008. № 7. С. 19–26.

59. **Старченко** В. Сучасний погляд на логіко-математичну компетентність дошкільника . *Дитячий садок*. 2009. №27. С. 28–30.

60. Старченко В. Формування логіко-математичної компетентності у старших дошкільників. URL: <https://inpleno.com.ua/product/48950-Formuvannya-logiko-matematichnoyi-kompetentnosti-u-starshih-doshkiln.html> (дата звернення 07.01.2025 року).

61. Степанова Т. М. Індивідуалізація і диференціація навчання математики дітей старшого дошкільного віку : монографія. Київ. Вид. дім «Слово». 2006. 208 с.

62. Сучасне заняття в дошкільному закладі / за ред. Н.В. Гавриш ; авт. кол.: Н.В. Гавриш, О.О. Лінник, Н.В. Губанова. Луганськ : Альма-матер, 2007. 496 с.

63. Тарнавська Н. П. Теорія і методика формування елементарних математичних уявлень у дітей дошкільного віку в таблицях, алгоритмах, фрагментах занять : навч.-метод. посіб. Житомир : ЖДУ імені Івана Франка, 2018. 188 с.

64. Татарінова С. О. Проблема формування логіко-математичних понять у теорії і практиці дошкільної освіти. URL: <http://surl.li/sxsdd> (дата звернення 09.03.2025 року).

65. Татарінова С. О. Формування логіко-математичних понять у старших дошкільників у процесі пізнавальної діяльності. URL:

<http://dspace.pdpu.edu.ua/handle/123456789/436?locale=en> (дата звернення 09.03.2025 року).

66. Татарінова С.О. Педагогічні умови формування логіко-математичних понять у старших дошкільників у процесі пізнавальної діяльності. *Дошкільна освіта*. 2009. № 1 (23). С. 24–35. URL : <http://surl.li/sxsdd> (дата звернення 01.08 2025 року).

67. Фунтикова О. А. Теоретичні основи математичного розвитку дошкільників: навч.-метод. посіб. ФОП «Іванов» Одеса, 2022. 126 с.

68. Шаран О.В., Кулацька Г.В. Особливості формування уявлень про геометричні фігури у дошкільників. The 2nd International scientific and practical conference «Innovations and prospects of world science» (October 6–8, 2021) Perfect Publishing, Vancouver, Canada. 2021. 642 p. P. 354–358. URL : <https://sci-conf.com.ua/wp-content/uploads/2021/10/INNOVATIONS-AND-PROSPECTS-OF-WORLD-SCIENCE-6-8.10.21.pdf> (дата звернення 01.08 2025 року).

69. Щербакова К. Й. Теорія та методика логіко-математичного розвитку дітей дошкільного віку: навч. посіб. / упоряд. Щербакова К.Й., Брежнева О. Г.: Видавничий будинок Мелітопольської міської друкарні. Мелітополь, 2015. 200 с.

70. Я у Світі. Програма розвитку дитини від народження до шести років / О. П. Аксьонова, А. М. Аніщук, Л. В. Артемова та ін.; наук. кер. О. Л. Кононко. Київ: ТОВ «МЦФЕР-Україна». 2019. 488 с. URL [https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/40066/1/A%20Goncharenko JUS %20KUBG.pdf](https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/40066/1/A%20Goncharenko%20JUS%20KUBG.pdf) (дата звернення 01.07 2025 року).

ДОДАТКИ

Додаток А

Програмові завдання щодо формування уявлень про геометричні фігури у дітей молодшого дошкільного віку відповідно до діючих програм

Програма «Дитина в дошкільні роки»	Програма «Дитина»
<i>Молодший дошкільний вік</i>	
Учити розрізняти й називати геометричні фігури: круг, квадрат, кутник, точка, лінія, куля, куб. Дати уявлення про структурні елементи геометричних фігур сторона, кут, вершина (їхня кількість) – через обстеження форми зором, дотиком; за зразком, за словесною інструкцією. Розвивати вміння розрізняти форми предметів навколишнього середовища: куля (м'яч), трикутник (хустина), квадрат (дошка). Порівнювати однакові геометричні фігури різні за величиною, кольором; виділяти ідентичні геометричні фігури.	Розрізнення круга і квадрата, кулі й куба. Порівняння геометричних фігур з предметами, схожими за формою. Групування предметів за ознакою форми.

Додаток Б

Практичні рекомендації вихователям

Формування уявлень про геометричні фігури у дітей молодшого дошкільного віку є важливою складовою сенсорного та інтелектуального розвитку. Ефективність цього процесу значною мірою залежить від організації освітнього середовища, добору методів і прийомів роботи, а також від уміння вихователя поєднувати навчання з ігровою діяльністю, що відповідає природним потребам і можливостям дітей даного віку.

Перш за все, вихователю слід забезпечити систематичність та послідовність роботи. Ознайомлення з геометричними фігурами має відбуватися поступово – від сприймання простих форм (коло, квадрат, трикутник) до складніших (прямокутник, овал, ромб тощо). На кожному етапі важливо опиратися на сенсорний досвід дітей, тобто давати можливість не лише бачити, а й торкатися, тримати фігури в руках, обводити їх пальцем, порівнювати на дотик. Це допомагає формуванню точних зорових та тактильних уявлень.

Доцільно організовувати ігрові ситуації, у яких дитина має можливість активно діяти, шукати, експериментувати. Зокрема, ефективними є дидактичні ігри на розпізнавання фігур («Знайди таку ж фігуру», «Чарівний мішечок», «Хто сховався у фігурі?»), ігри на класифікацію («Розклади за формою», «Збери сімейку фігур», «Що зайве?»), а також сюжетно-рольові («Майстри будують будиночки», «Мандрівка у країну Геометрії»). Такі ігри стимулюють розвиток уваги, мислення, мовлення, а головне – підтримують інтерес до пізнання.

Організація дидактичних ігор педагогом здійснюється в трьох основних напрямках: підготовка до проведення дидактичної гри, її проведення й аналіз.

У **підготовці** до проведення дидактичної гри входять: відбір гри відповідно до завдань виховання й навчання: поглиблення й узагальнення

знань, розвиток сенсорних здібностей, активізація психічних процесів; встановлення відповідності відібраної гри програмним вимогам виховання й навчання дітей певної вікової групи; визначення найбільш зручного часу проведення дидактичної гри; вибір місця для гри, де діти можуть спокійно грати, не заважати іншим; визначення кількості граючих; підготовка необхідного дидактичного матеріалу для обраної гри; підготовка до гри самого вихователя; підготовка до гри дітей: збагачення їх знаннями, уявленнями про предмети, необхідними для розв'язання ігрового завдання.

Проведення дидактичних ігор включає: ознайомлення дітей зі змістом гри, з дидактичним матеріалом, що буде використаний у грі; пояснення ходу й правил гри; показ ігрових дій; визначення ролі вихователя в грі, його участь у якості граючого, уболівальника або арбітра; проведення підсумків гри.

Аналіз проведеної гри спрямований на виявлення прийомів її підготовки й проведення: які прийоми виявилися ефективними в досягненні поставленої мети, що не спрацювало й чому.

Крім того, аналіз дозволить виявити індивідуальні особливості в поведінці й характері дітей і правильно організувати індивідуальну роботу з ними.

Керуючи грою вихователь здійснює дидактичні завдання через привабливі для дітей ігрові завдання, ігрові дії, ігрові правила. Одночасно він є учасником гри, причому процес навчання для самих дітей непомітний.

Дидактична гра представляє сполучення наочності, слова, вихователя й дії самих дітей з іграшками, ігровими посібниками, предметами й т.д. Наочність у вигляді гри насамперед представлена в предметах, якими грають діти, які складають матеріальний центр гри.

Початковий показ ігрових дій вихователем, «пробний хід» у грі, використання заохочувально-контрольних значків, жетончиків, фішок - все це складає наочний фонд засобів, які використовує вихователь, організувати гру й керуючи нею. Іграшки й предмети вихователь демонструє в наочній дії, у

русі. При поясненні гри, ігрових дій і правил педагог наочно, на прикладі, показує дітям, особливо молодшого віку, як потрібно виконувати ту або іншу ігрову дію.

Величезне значення в керівництві грою має слово вихователя. Звертання до дітей, пояснення, короткі сюжетні розповіді, які розкривають зміст гри й поведінку персонажів, образні пояснення ігрових дій, питання до дітей - все це розкриває зміст гри й участь дітей у ній, сприяє розумінню дітьми включених у гру завдань. Практична діяльність дітей у грі стає більш усвідомленою: вона в більшій мірі спрямована на досягнення результату, а не на сам процес.

Гра повинна зберігати емоційний настрій дітей, їх невимушеність, переживання радості від розв'язання поставлених у ній завдань. У керівництві грою й у розвитку її важливе значення має темп. Він визначається темпом розумової активності, темпом мови, більшою або меншою активністю ігрових дій, засвоєнням ігрових правил.

У дидактичних іграх діючими особами є й педагог і діти. Щодо цього гра відкриває незрівнянно більші можливості для підвищення ініціативи, збагачення задуму, виникнення з боку дітей питань, пропозицій. Тримати гру в межах пропонованого часу - велике мистецтво. Ясність, стислість описів, розповідей, реплік дітей є умовою розвитку гри.

Особливої уваги вимагала організація дидактичних ігор з дітьми, вони проводилися щодня, незалежно від видів запланованих навчальних занять. Ігри розбивалися за серіями залежно від їх змісту, педагогічних завдань, мети навчання і розвитку дитини. Прикладом різних видів дидактичних ігор є такі:

«Збери в кошик», «Що, де?», «Швидше називай», «Гра з паличками», «Хто більше назве?», «Дивовижна торбинка», «Назви фігуру», «Знайди фігуру», «Назви швидше», «Скажи навпаки», «Танграм», «Не помились», тощо.

Сюжетно-рольові ігри типу «У ляльковому магазині», «У зоопарку», «День народження», «У лікарні» спрямовані на творче використання дітьми дошкільного віку вивченого матеріалу, програвання ситуацій, схожих на життєві. Отже, ігри, конструювання, аплікації, малювання, слухання казок, драматизація й інші дитячі продуктивні види діяльності сприятимуть пізнавальному розвитку дошкільників.

Сьогодні розроблено багато варіантів конструкторів та іграшок для дітей дошкільного віку, котрі розвивають сенсорні здібності, допомагають знайомити їх з формою та величиною. Тому ми, у роботі з молодшими дошкільниками також використовуємо LEGO конструктори. Займаючись LEGO конструюванням діти легко засвоювали форми: кубик, цеглинка, пластина; опановували поняттям величини; акуратно поєднували деталі, тим самим вправлялись у точності рухів; розвивали дотикові відчуття, вчилися будувати, зводити конструкції, будинки, казкові форми, вежі.

Важливо також поєднувати сприймання геометричних форм із життєвими ситуаціями. Дітям легше засвоїти поняття, якщо вихователь показує, що форми оточують їх у реальному світі: сонце – це коло, вікно – квадрат або прямокутник, дах будинку – трикутник тощо. Під час прогулянок можна звертати увагу дітей на форму предметів у довкіллі, під час малювання – на фігури, з яких складаються зображення, а під час конструювання – на вибір деталей певної форми.

Особливе значення має мовленнєвий супровід діяльності. Вихователь має спонукати дітей до активного вживання назв геометричних фігур, до пояснення своїх дій («Я взяв квадрат, бо він має чотири рівні сторони»). Це сприяє розвитку зв'язного мовлення, уміння узагальнювати та логічно міркувати.

У роботі доцільно використовувати різноманітні засоби навчання – геометричні планшети, мозаїки, блоки Дьєнєша, логічні кубики, картки з фігурами, комп'ютерні ігри та мультимедійні вправи, що дозволяють зробити

процес навчання динамічним і наочним. Однак використання цифрових засобів повинно бути дозованим і спрямованим на підтримку інтересу, а не заміну реального досвіду дитини.

Рекомендується створювати розвивальне середовище, у якому дитина матиме постійний доступ до матеріалів для сенсорного пізнання: наборів фігур різного кольору, розміру, фактури; килимків або панно з наклеєними фігурами; конструкторів, пазлів, аплікаційних наборів. Усе це стимулює самостійну діяльність дітей і сприяє закріпленню знань у практиці.

Не менш важливо індивідуалізувати підхід. Діти молодшого дошкільного віку дуже різняться за темпами сприймання і пізнавальної активності. Тому вихователь повинен уважно спостерігати за тим, як кожна дитина виконує завдання, і при потребі надавати індивідуальну допомогу або додаткові пояснення.

Ефективним є також поєднання навчання з творчістю. Вихователь може організовувати малювання, аплікації чи ліплення на основі геометричних форм («Намалюй будиночок із фігур», «Склади з трикутників ялинку»). Така діяльність не лише закріплює знання про форми, а й розвиває креативність, уяву, дрібну моторику.

Успішність роботи значною мірою залежить і від взаємодії з батьками. Вихователь може пропонувати прості домашні завдання у формі гри: шукати фігури в предметах побуту, складати з ними малюнки, вирізати фігури з паперу. Такі вправи поглиблюють зв'язок між дитячим садком і сім'єю, а головне – створюють атмосферу підтримки та спільного пізнання.

Отже, формування уявлень про геометричні фігури в дітей молодшого дошкільного віку потребує комплексного підходу, який поєднує сенсорний досвід, гру, мовленнєву активність і творчість. Головне завдання вихователя – зробити пізнання світу форм для дитини захопливим, емоційно насиченим і доступним. Саме в такому освітньому середовищі дитина не лише запам'ятовує назви фігур, а й починає мислити образно, порівнювати,

аналізувати, робити перші самостійні висновки – тобто закладає основи майбутнього логіко-математичного мислення.

Заняття з для дітей молодшої групи

Тема «Математична подорож»

Програмовий зміст: розвивати логічне мислення, увагу, уяву. Закріплювати вміння розрізняти і називати геометричні фігури (круг, квадрат, трикутник); закріплювати поняття «висота предметів», позначаючи результати порівняння словами «вищий», «нижчий»; закріплювати вміння слухати і розуміти запитання вихователя, виконуючи дії за його вказівкою. Узагальнювати вміння дітей чергувати за кольором, виділяти один предмет із групи, розрізняти поняття «багато», «мало», «один»; удосконалювати вміння порівнювати предмети за величиною, шириною; узагальнювати вміння порівнювати два предмети, що різняться завширшки, використовуючи прийоми накладання, позначаючи результати порівняння словами «широкий», «вузький». Виховувати інтерес до математики, самостійність дітей, охайність під час користування роздавальним матеріалом.

Матеріал: роздавальний матеріал до дидактичних ігор, демонстраційна дошка.

Хід заняття:

Психогімнастика.

- Діти, візьмемося за ручки та зробимо «коло доброти». Потягнемося до сонечка. Присядемо до землі. Посміхнемося один одному та побажаємо добра. Посміхніться. Приготуйтеся працювати.

Ми сьогодні будемо подорожувати. До нас у гості прийшли звірята. Вони приготували нам цікаві завдання. Виконуючи завдання ми будемо отримувати чарівний конверт.

В гостях у їжачка

Дидактична гра «Склади яблука у кошик»

Матеріал: кошики, яблука, дошка

Вихователь розкладає на магнітній дошці кошики (червоного, жовтого, зеленого кольорів, перед дошкою - зображення яблук відповідних кольорів (червоні, жовті, зелені), стільки, щоб вистачило кожній дитині по яблуку певного кольору. Тепер розкладімо яблука у кошики.

- Скільки червоних кошиків? (Один)
- Скільки зелених кошиків? (Один)
- Скільки жовтих? (Один)

Потрібно покласти яблука в кошики так, щоб у кожному були яблука відповідного кольору. У перший кошик зберемо червоні яблука, в другий - зелені, а в третій - жовті. Погляньмо, скільки яблук у кожному кошику.

Скільки жовтих кошиків? (Один) Скільки жовтих яблук? (Багато)

Скільки червоних кошиків?(Один) Скільки червоних яблук? (Багато)

Скільки зелених кошиків? (Один)Скільки зелених яблук? (Багато)

- Молодці, справилися із завданням. Отримуйте чарівний конвертик

В гостях у лисички і вовчика

Дидактична гра «Добери віконце».

Матеріал: зображення будиночків, кружечки, квадратики.

- Ходімо далі! А тут також хтось будує собі хатки. Це вовк та його кума - лисичка. У них гарні хатки, але чогось бракує. Скільки вікон у хаток? Так, жодного. Допоможемо звірям, зробимо їм вікна. Лисичка забажала собі круглі вікна, а вовк - квадратні.

- Молодці, виконали завдання. Отримуйте чарівний конвертик

В гостях у зайчика

Дидактична вправа «Широкий - вузький»

Матеріал: смужки «шарфики» різної ширини

Вихователь показує дітям два шарфи однакового кольору, але різні завширшки. Пропонує розглянути шарфи та відповісти на запитання.

- Якого кольору ці шарфики?

- Які вони шириною?

- Як дізнатися?

Діти порівнюють шарфи, застосовуючи прийом накладання.

- Які вони завширшки?

Вихователь демонструє, як потрібно перевіряти ширину шарфів, накладаючи шарфи один на один.

Вихователь роздає кожній дитині зображення широкого та вузького шарфів.

Діти самостійно перевіряють, які завширшки шарфи у них на столі.

Дидактична гра «Поклади шарф у коробку»

Вихователь ставить дві коробки, однакові завдовжки, але різні завширшки.

Він просить дітей розкласти шарфи по коробках відповідної ширини.

- Я покладу в широку коробку широкий шарф, а у вузьку коробку - вузький.
- Молодці. Отримуйте чарівний конвертик

В гостях у собачки та котика

Дидактична гра «Збери клубочки»

Матеріал: кошик з намальованими червоними клубочками, сині клубочки, зображення собаки з цуценятами та кішки з кошеням

У дітей на аркуші зображений кошик із намальованими на ньому червоними клубочками. Вихователь пояснює, що дітям необхідно зібрати у кошик стільки синіх клубочків, скільки намальовано клубочків у кошику. У дітей на один синій клубочок більше, ніж червоних клубочків.

- Скільки червоних клубочків у кошику? Скільки ви поклали у кошик синіх клубочків? Скільки синіх клубочків залишилося? (Один)
- Ходімо на гостину до собаки. У собаки також є діти. Хто це?
- У собаки скільки цуценят? (Багато)
 - А у кішки кошенят ? (мало)
 - Цуценят багато, а кошенят... (мало, одне).

- Молодці. Отримуйте чарівний конвертик

Фізкультхвилинка та мовна гра.

Дидактична вправа «День - ніч» Вихователь промовляє: «День!» - діти гуляють стрибають, ходять. Вихователь промовляє: «Ніч!» - діти присідають, заплющують очі, кладуть ручки під щічку.

Дидактична гра «Підкажи словечко»

Вихователь пропонує дітям підказати словечко, щоб завершити речення.

- Малюки прокидаються вдома - це... (ранок).
- Діти садочку роблять ранкову гімнастику - це... (ранок).
- Граються на прогулянці - це... (день).
- Сідають обідати - це... (день).
- Вечеряють у садочку - це... (вечір).
- Повертаються додому - це... (вечір).
- Удома лягають спати - це... (вечір).
- Їм сняться цікаві кольорові сні - це... (ніч)

В гостях у ведмедика

Дидактична вправа «Ялиночки»

Матеріал: картинки з будиночками, зображення ялинок високі та низькі

Вихователь роздає кожній дитині аркуш, на якому намальовано два будинки - високий та низький, також роздає по дві ялинки - високу та низьку.

- Діти, біля будинків ростуть ялинки. Ялинки потрібно розмістити за висотою будинків: біля високого будинку - високу ялинку, біля низького -нижчу

- Молодці. Отримуйте чарівний конвертик

В гостях у білочки

Дидактична гра «Розсели звірят»

Матеріал: зображення геометричних фігур, картинки білочки, єнота, ведмедика

У дітей на столах - аркуші з намальованими на них трикутником, квадратом та кругом, а також малюнки ведмеда, білочки та єнота.

- Діти, розселимо тварин по нових будиночках - геометричних фігурах.

- Єнота поселить у квадрат.

Діти зверху на квадрат кладуть зайчика.

- Білочку поселить у кружечок.

Діти зверху на круг кладуть білочку.

- Ведмедя поселить у трикутник.

Діти зверху на трикутник кладуть ведмедя.

- Молодці, усі впоралися! Зберіть усі отримані чарівні конвертики.

Що там всередині? (частини картинки, пазли) спробуйте скласти картинку. Що на ній зображено? (всі звірята з якими ми сьогодні зустрічалися)

Підсумок

- Діти, ось і закінчилася наша подорож. Ви впоралися з усіма завданнями, допомогли звірятам.

- Що вам найбільше сподобалося?

- Що найбільше запам'яталося?

-

Ознайомлення дітей з формою предметів

Ознайомлення дітей з формою предметів найкраще відбувається при сполученні різних методів і прийомів навчання. Використовуються наочні методи й прийоми: «Подивися й знайди таку ж фігуру», «На що схожа фігуру» та ін. Широке застосування в навчанні знаходять практичні методи й прийоми: «Знайди, принеси, покажи... виклади, накресли, склади візерунок» та ін. Поряд з наочними і практичними використовуються словесні методи й прийоми: «Як називається, чим відрізняються, чим схожі; опиши, розкажи»...

Зайцева Л. І. запропонувала методичну модель навчання дітей обстеженню предметів, визначаючи форму як їх основну ознаку.

У цій моделі виділяється п'ять компонентів:

1. Цілісне сприйняття предмета;
2. Аналіз предмета — вичленовування характерних істотних рис, визначення форми окремих частин предмета (кругла, квадратна, трикутна, довгенька), уподібнення даної частини геометричній фігурі, найбільш близькій за формою;
3. Рухально-дотичне відчуття форми – рухи, що обводять, з одночасним проказуванням, тобто обстеження предмета;
4. Знову цілісне сприйняття предмета;
5. Побудова моделі із заданих форм або частин [28, с.61].

На підставі цієї схеми навчання дітей була розроблена конкретна методика - послідовність у формуванні знань про геометричні фігури:

1. Демонстрація геометричної фігури й називання її.
2. Обстеження геометричної фігури шляхом конкретних практичних дій.

3. Показ ще кількох таких же геометричних фігур, але різних по кольорі й величині. Порівняння геометричних фігур. При цьому звертається увага дітей на незалежність форми від величини й кольору фігури.

4. Порівняння геометричних фігур із предметами, близькими за формою; знаходження серед навколишніх предметів таких, які близькі за своєю формою із цією фігурою.

5. Порівняння предметів за формою між собою з використанням геометричної фігури як еталона.

6. Порівняння знайомих геометричних фігур, визначення загальних якостей і розходжень (овал і коло, квадрат і прямокутник і т.д.).

7. Закріплення властивостей геометричних фігур за допомогою виміру, ліплення, малювання, викладання, побудови й ін. [28, с.78].

Діти повинні навчитися основних дій по обстеженню форми предметів. Обстеження геометричної фігури здійснюється шляхом конкретних практичних дій. Важливим елементом обстеження є порівняння фігур, різних за формою й величиною. Після того як діти навчилися порівнювати геометричні фігури із предметами, близькими за формою, необхідно дати їм можливість закріплювати властивості геометричних фігур у малюванні, ліпленні, аплікації, конструюванні.

У кожній віковій групі методика ознайомлення з геометричними фігурами має свої особливості.

У **другій молодшій групі** діти вчаться розрізняти коло й куб; коло й квадрат, користуючись прийомом попарного порівняння: коло й куб, куб і брусок – цеглинка; коло й квадрат; куля й коло; куб і квадрат. При цьому предмет треба тримати в лівій руці, а вказівним пальцем правої руки обвести його по контуру. Для демонстрації геометричних фігур необхідно використовувати різні по величині й кольору фігури.

Діти розглядають і порівнюють кулю й куб, знаходять загальне й різне в цих предметах (фігурах). Звертаючись із питанням до дітей, вихователь

залучає їх увагу до особливостей фігур: «Що це?», «Якого кольору кулі?», «Яка з них менша?»

За завданням вихователя одна дитина бере в руки маленьку кулю, а інша - велику. Діти передають кулі по колу: маленька куля доганяє велику кулю. Потім напрямок руху змінюється. У процесі таких ігор діти уточнюють особливості кулі - вона кругла, у неї немає кутів, її можна котити. Діти порівнюють кулі різних квітів і розмірів. Тим самим вихователь підводить їх до висновку про те, що форма не залежить від кольору й розміру предмета.

Аналогічно уточнюються й узагальнюються знання дітей про куб. Діти беруть куб у руки, намагаючись прокотити його. Він не котиться. У куба є кути й сторони (грані), він стійко стоїть на столі, підлозі. З кубів можна будувати будиночки, стовпчики, ставлячи один куб на іншій.

Найважливішим моментом при ознайомленні дітей з формою є зорове й тактильно-рухове сприйняття форми, різноманітні практичні дії, що розвивають сенсорні здібності дітей [28, с.74].

В організації роботи з ознайомлення дітей з формою предмета значне місце займає показ (демонстрація) самої фігури, а також способів її обстеження. Вихователь учить дітей при обстеженні предмета тримати предмет у лівій руці, вказівним пальцем правої руки обводити його по контуру. З метою засвоєння назви й уточнення основних особливостей окремих геометричних фігур вихователь організує ігри: «Назви геометричну фігуру», «Чарівний мішечок», «Доміно фігур» і ін.

Дитина, сприймаючи естамп, що висить на стіні перед нею, відволікається від сюжету картини, а виділяє лише форму рамки (квадрата).

Методика «Коробка форм / Формові вкладиші»

Мета: виявити, чи дитина упізнає знайомі форми предметів; може підбирати однакові форми; сприймає форму як важливу ознаку предмета; має

початкові уявлення про геометричні фігури (на рівні зорового впізнавання, не обов'язково називання).

Вік дітей: діти **3–4 років** (молодша дошкільна група). У цьому віці домінує наочно-дійове мислення, дитина краще сприймає матеріал через гру та дію з предметами. Важливо уникати абстрактних запитань і не вимагати точного словесного позначення форми.

Матеріали: великі, яскраві формові вкладиші (круг, квадрат, трикутник, прямокутник, овал) – з дерева або пластику; дошка або коробка з отворами відповідної форми; ілюстрації знайомих предметів (тарілка, книжка, м'яч, хустинка тощо), форма яких нагадує базові геометричні фігури.

Проведення: обстеження проводиться індивідуально у спокійній обстановці, без зайвих подразників. Дорослий діє емоційно позитивно, граючи з дитиною. Дорослий показує дитині вкладиш (наприклад, круг) і промовляє: «Подивись, яка фігурка! Ось вона – кругла». Не наполягає на повторенні слова. Потім пропонує вставити фігурку у відповідний отвір: «Куди вона підійде? Допоможи їй знайти свій будиночок». Показується знайомий предмет на малюнку (наприклад, тарілка). Запитання: «На що схожа ця тарілка? Знайди таку саму фігурку». Дитина добирає схожу форму з вкладишів. Для ускладнення: дитині пропонують знайти серед кількох фігур таку саму, як показана, або серед отворів – той, що підходить.

Оцінювання

Дія дитини	Варіанти оцінки
Впізнає форму як знайому	так / ні
Вставляє фігуру у відповідний отвір	самостійно / з допомогою / не може
Підбирає форму до зображення	самостійно / з підказкою / не справляється
Називає або впізнає назву форми	самостійно / повторює / не називає

Рівні сформованості

Низький рівень: дитина не впізнає форму, вставляє фігури навмання, не співвідносить предмет із формою, потребує постійної допомоги.

Середній рівень: розпізнає 1–2 знайомі форми, може вставити їх у відповідні отвори, іноді добирає правильну форму до предмета, але діє повільно, з підказками.

Високий рівень: упевнено впізнає основні форми, вставляє вкладиші без допомоги, підбирає форму до предмета самостійно, може назвати (або повторити) назву.

Методика «Картки з формами: добери однакову / знайди зайву»

Виявити, чи дитина: може розпізнати та добирати однакові форми; помічає, коли одна фігура відрізняється від інших; має початкове вміння порівнювати форму за зовнішнім виглядом.

Вік дітей: діти **3–4 років**, у яких активно формується вміння зіставляти предмети за зовнішніми ознаками. Формулювання завдань має бути ігровим і максимально конкретним, без логічних абстракцій.

Матеріали: картки з зображеннями простих фігур: круг, квадрат, трикутник, овал (одного розміру та кольору); групи з 3–4 карток, серед яких одна – відмінна за формою; пари карток: зразок і кілька варіантів для добору однакової; фішки для вказування відповіді або рамки для накладання.

Проведення: дорослий працює з дитиною індивідуально, у формі спокійної гри.

Добір однакової форми. Показується одна картка (наприклад, квадрат). Потім дитині пропонують серед кількох карток знайти таку ж: «Ось ця фігурка загубила свою подружку. Допоможи їй знайти таку саму».

Знайди зайву. Показується ряд з 4 фігур (наприклад: квадрат, квадрат, круг, квадрат). Питання: «Подивись уважно – хто тут не такий, як усі? Покажи».

Пояснення (за бажанням): Можна додати запитання: «Чому ця – не така?» Але лише, якщо дитина хоче говорити – це не обов’язкова частина.

Оцінювання

Дія дитини	Варіанти оцінки
Добирає однакову форму	самостійно / з підказкою / не справляється
Знаходить зайву	правильно / з допомогою / не розуміє завдання
Називає або впізнає фігуру	самостійно / повторює / не називає
Орієнтується у грі за вказівкою	впевнено / частково / потребує підтримки

Рівні сформованості

Низький рівень: не розуміє завдання, не може знайти однакоvu або зайву форму, часто плутається, потребує пояснень і допомоги на кожному етапі.

Середній рівень: з допомогою добирає однакові фігури, іноді правильно знаходить зайву, але не може пояснити, чому.

Високий рівень: впевнено добирає однакові фігури, самостійно знаходить зайві, намагається пояснити свої дії або називає фігури.

Додаток Г

Анкета для батьків «Уявлення дитини про геометричні фігури»

Мета: зібрати інформацію від батьків про рівень ознайомлення їхньої дитини з основними геометричними фігурами, умови, в яких ці знання формуються, та рівень зацікавленості дитини у вивченні форм.

1. Вкажіть вік дитини:

- ☐ 3 роки
- ☐ 3,5 роки
- ☐ 4 роки
- ☐ Інше: _____

2. Чи вміє ваша дитина впізнавати такі фігури?

(оберіть ті, які впізнає або називає самостійно)

- ☐ Круг
- ☐ Квадрат
- ☐ Трикутник
- ☐ Прямокутник
- ☐ Овал
- ☐ Не розрізняє жодної з фігур

3. Чи вміє дитина називати геометричні фігури словами?

- ☐ Так, самостійно називає більшість
- ☐ Називає деякі (1–2 форми)
- ☐ Повторює за дорослим
- ☐ Не називає

4. У яких ситуаціях ваша дитина стикається з вивченням форм у повсякденному житті?

(можна обрати кілька варіантів)

- ☐ У спільних іграх з батьками
- ☐ Під час перегляду мультфільмів / відео
- ☐ Під час занять у дитячому садку

- Під час малювання, аплікації

- Не помічали такого

5. Чи грає ваша дитина з іграшками, які мають форму геометричних фігур?

- Так, часто

- Іноді

- Рідко

- Ні

6. Як дитина реагує на фігури в іграх або на малюнках?

- Цікавиться, розглядає, запитує

- Ігнорує, не звертає уваги

- Важко сказати

7. Чи намагається дитина самостійно знайти або впорядкувати фігури за формою (наприклад, у вкладишах, сортувальниках тощо)?

- Так, самостійно

- Із допомогою дорослого

- Не цікавиться такими іграми

8. Як вважаєте, на якому рівні знаходиться розуміння форм у вашої дитини?

- Впевнено розрізняє та називає основні форми

- Частково орієнтується, потребує підказок

- Не має уявлення про форми або плутає їх

9. Чи приділяєте ви спеціальну увагу ознайомленню дитини з формами вдома?

- Так, займаємось разом

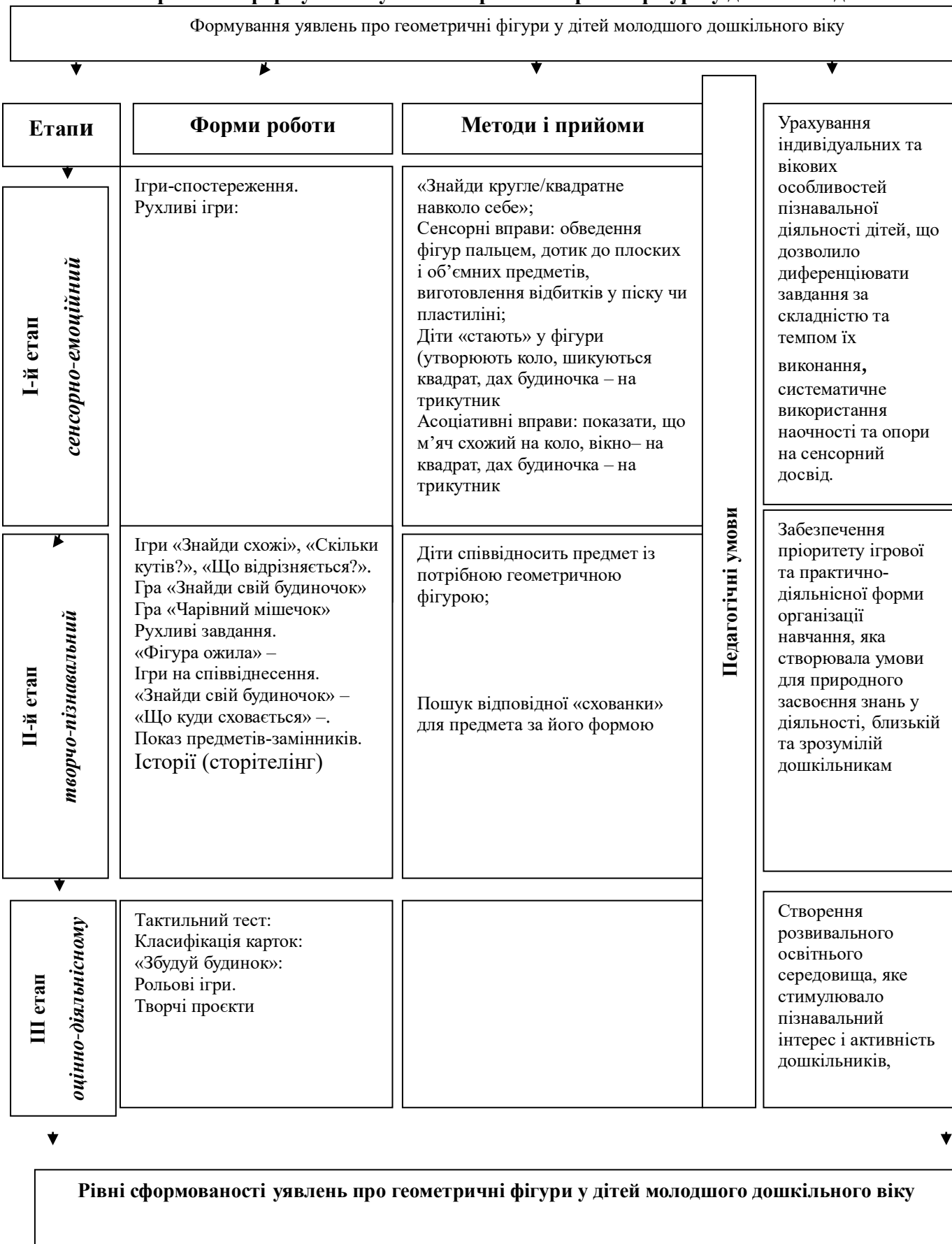
- Іноколи звертаємо увагу на форми у побуті

- Ні, не займаємось цілеспрямовано

10. Ваші побажання або зауваження щодо розвитку уявлень про геометричні фігури у дітей.

Додаток Д

Система роботи з формування уявлень про геометричні фігури у дітей молодшого

Етап 1. Сенсорно-емоційний

Гра-спостереження «Знайди кругле навколо себе»

Мета:

- розвивати вміння розпізнавати форму предметів;
- тренувати увагу та спостережливість;
- активізувати словниковий запас (круглий, як м'яч, круглий, як сонечко тощо).

Хід гри:

Вихователь показує приклад – тримає в руках круглий предмет (м'яч, кришку, кружок картону):

– «Подивіться, це кругле. А тепер спробуємо знайти кругле навколо себе!»

Діти оглядають кімнату/майданчик.

Педагог заохочує словами:

– «Хто знайде щось кругле?»

– «Покажи і назви, що це.»

Закріплення.

Після знахідок вихователь підсумовує:

– «У нас багато круглих речей: годинник, тарілочка, м'яч...»

Ускладнення (за бажанням):

- знайти круглі предмети різного розміру;
- знайти круглі предмети певного кольору.

Гра-спостереження «Знайди квадратне навколо себе»

Мета:

- навчити дітей впізнавати квадратні предмети;
- формувати вміння виділяти властивість форми;
- розвивати уважність.

Хід гри:

Показ зразка:

Вихователь демонструє квадрат (плиточка, серветниця, картонний квадрат):

– «Це квадрат. Він має чотири однакові сторони. Давайте знайдемо квадратне навколо себе!»

Самостійний пошук дітей.

Діти дивляться навколо, підходять, показують, називають:

– «Квадратне віконце», «квадратний кубик».

Обговорення:

– «Що квадратного ми знайшли? Які ще квадрати бувають?»

Ускладнення:

- знайти квадратний предмет серед кількох інших форм;
- знайти квадратні предмети, що «сховалися» (наприклад, частково прикриті).

Варіант комплексної гри – «Знайди форму»

Матеріали, які можна додати для більшої наочності:

- картки з кругом і квадратом;
- мішечок з предметами різних форм для тактильного пошуку;
- іграшкові набори (кубики, м'ячики, кришечки, коробочки).

Правила:

Вихователь каже:

– «Знайдіть мені щось кругле!»

Після цього:

– «А тепер знайдіть квадрат!»

Діти швидко реагують і показують предмети.

Це тренує:

- переключення уваги;
- пам'ять;
- закріплення знань про геометричні форми.

Вправа «Фігури пальчиком»

Мета: розвивати дрібну моторику, зорово-тактильне сприймання, розпізнавання форм.

Хід виконання:

1. Вихователь показує на картці або на столі геометричну фігуру (круг, квадрат, трикутник).
2. Дитина проводить пальчиком по контуру фігури.
3. Потім пробує «намалювати» цю фігуру пальцем у повітрі.
4. Дорослий пропонує відтворити фігуру на сенсорному матеріалі (манка, пісок на підносику).

Варіанти:

- проводити фігури не лише пальцем, а й ватною паличкою;
- гра «Відгадай фігуру»: дитина торкається фігури із заплющеними очима й називає її.

Вправа «Пласке чи об'ємне?»

Мета: навчати дітей розрізняти плоскі та об'ємні предмети, розвивати тактильне сприймання.

Матеріали: набори плоских фігур (картон: коло, квадрат, прямокутник); набори об'ємних предметів (м'яч, кубик, циліндр, невелика коробочка).

Хід виконання:

1. Вихователь кладе на стіл змішані предмети.
2. Дитина бере кожний предмет у руки та досліджує:
 - «Це пласке, бо тоненьке»,
 - «Це об'ємне, бо має товщину та можна взяти в долоню».
3. Дитина сортує предмети на дві групи: плоскі та об'ємні.
4. Вихователь просить знайти плоскі й об'ємні предмети в кімнаті.

Ускладнення:

- сортувати предмети за формою та за об'ємом одночасно;
- визначати предмети на дотик із заплющеними очима.

Вправа «Відбитки в піску»

Мета: розвивати тактильні відчуття, формувати уявлення про форму та контури.

Матеріали: піднос із сухим або вологим піском; дрібні предмети різних форм (кришечки, камінчики, фігурки).

Хід виконання:

1. Вихователь показує, як притиснути предмет до піску.

2. Дитина залишає відбитки різних форм.

3. Порівнює:

– де відбиток круглий?

– де прямокутний?

– який глибший чи ширший?

Варіанти:

- проводити пальчиком по залишеному відбитку;
- «знайди, від чого відбиток»: вихователь робить кілька відбитків, а дитина підбирає предмети.

Вправа «Відбитки в пластиліні»

Мета: розвивати пальчикову моторику, зорово-тактильне сприйняття, вміння порівнювати форми.

Матеріали: м'який пластилін, дощечка, дрібні предмети (гудзики, кришечки, палички, геометричні фішки).

Хід виконання:

1. Педагог показує, як розім'яти пластилін і зробити «коржик».

2. Дитина натискає різні предмети і розглядає відбитки.

3. За потреби дитина пробує відновити контур предмета пальцем.

4. Порівнює відбитки за формою, розміром і глибиною.

Ускладнення:

- обрати три предмети й зробити відбитки у певній послідовності;
- відтворити простий візерунок із відбитків (круг – квадрат – круг).

Сенсорна гра «Що в мішечку?» (дотик до об'ємних предметів)

Мета: формувати тактильні навички, навчити визначати форму без зорової опори.

Матеріали: мішечок із об'ємними фігурами (м'ячик, кубик, циліндр, пірамідка).

Хід виконання:

1. Дитина на дотик дістає з мішечка предмет.
2. Описує:
 - «кругле», «з кутами», «як коробочка», «як м'ячик».
3. Називає предмет або показує його серед інших.

Сенсорна стежка «Торкнись – скажи»

Мета: розвивати тактильні відчуття, орієнтування в різних фактурах.

Матеріали: сенсорні доріжки або панелі з різних матеріалів: гладке, шершаве, м'яке, тверде.

Хід виконання:

1. Дитина торкається кожної поверхні рукою або наступає ніжною.
2. Педагог запитує:
 - «Яка це поверхня?»
 - «Гладка чи шорстка?»
 - «М'якенька чи тверда?»

Етап 2. Творчо-пізнавальний

Казка-заняття «Подорож у країну Фігурляндію»

Мета: ознайомити дітей з фігурами (коло, квадрат, трикутник); розвивати мовлення, дрібну моторику; спонукати до взаємодії.

Сюжет:

Діти отримують чарівний конверт від маленького Кружечка. Він просить допомогти знайти друзів, які загубилися в Країні Фігурляндії.

Хід заняття:

Зустріч із Кружечком

- Він веселий, стрибучий, любить кататися.
- Просить дітей показати «круглі рухи» руками (рухова інтеграція).

На галявині Квадратів

Підходить Квадратик – серйозний і рівенький.

– Просить дітей побудувати з квадратів будиночки або віконечка.

– Порівняння: «У квадрата всі сторони однакові!»

У лісі Трикутників

Появляється Трикутничок – кмітливий, гострий, як верхівка ялинки.

– Діти «будують» ялинку або дах будиночка з трикутників.

– Руханка: підняти ручки “дахиком”.

Фінал. Фігурляндія дякує дітям, кожна фігура дарує наклейку чи картку.

Діти складають із фігур «свій власний світ».

Казка-заняття «Будуємо місто з фігур»

Мета: формувати уявлення про просторове розміщення, геометричні форми; розвивати творчість.

Сюжет. У Фігурляндії планують свято, але місто зруйнувала буря. Діти мають допомогти відбудувати його.

Хід заняття:

Прибуття в зруйноване місто

– На екрані/плакаті — розкидані фігури.

– Фігурки засмучені.

Відбудовуємо будинки

– Квадрат — основа будинку.

– Трикутник — дах.

– Коло — сонце, колеса транспорту.

Рухлива частина «Майстри працюють»

– Діти «носять» картонні фігури, «будують» місто на килимі.

Фінал

– Місто оживає (вмикається музика або мультимедія).

– Герої дякують дітям.

Казка «Куди зникло Сонечко-Кружечко?»

Мета: ознайомити з круглою формою; розвивати спостережливість та вміння порівнювати.

Сюжет:

Сонечко-Кружечко сховалось і залишило «круглі сліди». Діти повинні їх знайти.

Хід заняття:

Пошук круглих слідів у групі

– Кришечки, кружечки, м'яч, тарілка.

Відтворення слідів у піску чи манці

– Діти роблять круглі відбитки.

Зустріч із Сонечком

– Сонечко виходить із-за ширми (ляльковий театр).

Творче завдання

– Діти прикрашають картинку «Сонечко» жовтими кружечками.

Казка-гра «Прямокутний поїзд вирушає в путь»

Мета: ознайомити з прямокутником та квадратом; розвивати просторові уявлення.

Сюжет:

Прямокутний Поїзд загубив свої вагончики-фігури.

Хід заняття:

Знайомство з Поїздом

– Він довгий, прямокутний, «з відчуттям порядку».

Пошук вагончиків

– Діти знаходять квадратні та прямокутні картки, прикріплюють до набору-основи.

Рухлива гра «Поїзд рушає».

– Діти шикуються «паровозиком» і рухаються по кімнаті.

Фінал. Вагончики знайдено, Поїзд їде у Фігурляндію.

Природнича казка «Гострі дахи трикутників»

Мета: пізнання трикутників через природні образи; розвиток мовлення та уяви.

Сюжет. У Трикутниковому лісі дерева мають гострі вершечки. Але одного ранку вершечки зникли!

Хід заняття:

Огляд «дерев» (трикутників)

Пошук зниклих верхівок

– Діти знаходять трикутні частини серед інших фігур.

Повернення вершечок на дерева

Колективний колаж «Ліс Трикутників»

Етап 3. Оцінно-діяльнісний

Творчий проєкт «Фігурне місто»

Мета: розвивати уяву, творчість, уміння поєднувати форми.

Матеріали: квадрати, прямокутники, кола, трикутники з кольорового паперу; клей; великі аркуші.

Хід роботи:

Діти обирають фігури, які їм подобаються.

Створюють будиночки, дороги, сонце, автомобілі тощо.

Педагог допомагає називати форми й їх розміщення: «Сонечко – кругле», «Дах – трикутний».

Після виконання всі роботи збираються у спільну панораму — «Наше Фігурне місто».

Презентація: дитина підходить до свого будиночка і коротко розповідає: «Я зробив дах із трикутників, бо він гострий, як у справжньому будиночку».

Проект «Фігурні звірята»

Мета: формувати образне мислення, учити створювати нові образи на основі геометричних форм.

Матеріали: гуртки різних розмірів, овали, трикутники, прямокутники, клей, фломастери.

Хід роботи:

Дітям пропонують створити тваринку із запропонованих фігур (кіт, рибка, пташка, їжачок).

Дитина сама обирає, які форми будуть головою, тілом, лапками.

Домальовуються оченята, ротик, вушка.

Презентація: діти ставлять роботи на «галявину фігурних звірів» і розповідають, хто в них вийшов.

Можна провести гру: «Знайди, з яких фігур зроблений твій звірятко».

Проект «Квітковий луг із фігур»

Мета: збагачувати естетичний досвід дітей, розвивати кольоросприймання.

Матеріали: кружечки (пуп'янки), овали та трикутники (пелюстки), зелені прямокутники (стебла).

Хід роботи:

Діти збирають власну квітку з готових паперових елементів.

Вибирають колір і кількість пелюсток.

Склеюють квітку на фоні синього чи білого аркуша.

Презентація: створюється колективна аплікація «Веселий луг», де кожна квітка має ім'я: «Це квітка Лізи — вона сонячно-жовта!»

Проект «Фігурний транспорт»

Мета: розвивати логічне мислення й творчість через конструктивну діяльність.

Матеріали: квадрати, прямокутники, кола, напівовали; основи для аплікації.

Хід роботи:

Діти конструюють автомобіль, автобус, кораблик або поїзд.

Використовують кола для коліс, прямокутники — для кабіни чи корпусу.

Можна додати елементи з фольги, ниток, вати.

Презентація: організовується міні-виставка «Фігурний гараж».

Кожна дитина ставить свій транспорт на «парковку» і коротко презентує.

Колективний проєкт «Картина з фігур»

Мета: формувати навички командної роботи, розвивати фантазію.

Матеріали: великий ватман; багато фігур різних розмірів і кольорів.

Хід роботи:

Діти спільно вирішують, що буде на картині: казковий ліс, море, місто.

Кожна дитина додає одну-дві фігури до великої композиції.

Педагог допомагає узгоджувати розміщення.

Презентація: влаштовується урочисте відкриття панорамної картини.

Діти виходять по черзі і розповідають: «Ось мій будиночок — він із квадрата й трикутника».

Проект-гра «Фігури оживають»

Мета: розвивати мовлення й творчість через уявлення фігур як персонажів.

Хід роботи:

Діти створюють фігурних героїв (круглий веселун, квадратний будівельник, трикутний хитрун).

На аркуші малюють невеличку сценку, де герой «щось робить».

Можна додати рухому частину — фігурні ляльки на паличках.

Презентація: міні-театр із фігурних персонажів: діти «оживляють» свої фігури на коротких сценках.

Міні-виставка робіт.

Розмістити роботи на стенді або столі на тему: «Фігури у світі дитячої фантазії».

Додати таблички з іменами дітей і назвами робіт.

Провести невеличку екскурсію: кожна дитина показує свою роботу іншим.

Запросити батьків переглянути творчі проекти.

Гра «Знайди, з яких фігур зроблено твоє звірятко»

Мета: навчати дітей визначати та називати геометричні фігури (коло, квадрат, трикутник, прямокутник, овал); розвивати зорове сприймання, увагу та мовлення; стимулювати творчість і вміння аналізувати власну роботу.

Матеріали: аплікації або картинки звірят, створені з геометричних фігур (кіт, рибка, пташка, зайчик тощо);

окремі набори геометричних фігур для показу;

індивідуальні роботи дітей, створені ними на попередньому проєкті.

Хід гри:

1. Вступна частина

Вихователь каже:

«У кожного з вас є звірятко, складене з різних фігур. Але чи зможете ви знайти й назвати, з яких саме?»

2. Дослідження звірятка

Дитина бере свою аплікацію та розглядає її.

Вихователь допомагає запитаннями:

«Яка фігура у твого звірятка замість голівки?»

«А яке тіло? Квадрат чи прямокутник?»

«Які фігури утворюють лапки/вушка?»

«Що кругле? Що гостре? Що квадратне?»

3. Називання фігур

Дитина вказує на елементи свого звірятка та називає їх:

«Голова — кругла, як коло»

«Вушка — два трикутники»

«Тіло — прямокутник»

4. Узагальнення

Педагог показує фігури на наборі та коротко повторює з групою:

«Коло — кругле, котиться»

«Квадрат — рівний з усіх боків»

«Трикутник — гострий»

5. Міні-презентація

Кожна дитина підходить до міні-виставки та каже 1–2 фрази про свою роботу:

«Це мій котик. Він із кола, квадрата та двох трикутників».

Ускладнення (за бажанням): знайти «зайву» фігуру серед запропонованих і пояснити, чому вона не підходить; скласти нового звірятка з тих самих фігур; знайти такі самі фігури в груповій кімнаті.

Рольова гра «Магазин фігур»

Мета: закріпити знання дітей про геометричні фігури (коло, квадрат, трикутник, прямокутник); розвивати вміння вибирати та аргументувати свій вибір; формувати навички ввічливого спілкування.

Матеріали:

«товари» — набір фігур з кольорового картону;

«гроші» — жетони або кружечки;

столик-продавця, корзинки-покупців;

картки з предметами, які треба створити (будиночок, машинка, дерево, сонце, кораблик тощо).

Ролі: продавець; покупці (діти).

Хід гри:

1. Вступ

Продавець вітається:

«Ласкаво просимо до Магазину фігур! Що бажаєте придбати?»

2. Вибір предмета

Кожній дитині дається картка із завданням: будиночок, машинка, квітка, сонечко, ракета.

3. «Покупка» фігур

Дитина підходить до продавця та каже:

«Мені потрібні дві фігури... одне коло... трикутник...»

Пояснює:

«Це буде колесо», «Це буде дах», «Це буде тулуб».

Продавець може ставити уточнювальні питання:

«Навіщо тобі квадрат?»

«Що ти з нього зробиш?»

«Може, тобі потрібен ще один трикутник?»

4. Створення аплікації чи конструкції

Після покупки дитина сідає за столик і складає предмет.

5. Презентація

Дитина показує виріб і розповідає:

«Я купив квадрат для будиночка і трикутник для даху».

Ускладнення (за бажанням):

«Акція дня»: певна фігура «зі знижкою» — діти шукають, де її можна використати.

Продавець може робити «перевірку якості»: просити назвати властивість фігури.

Ввести роль «дизайнера», який радить іншим дітям.

Рольова гра «Будівельники»

Мета: розвивати вміння працювати в команді; навчати домовлятися, розподіляти ролі; закріплювати знання форм через будівництво об'єктів.

Матеріали: великі геометричні фігури з м'якого матеріалу або картону; будівельний майданчик (килим, окрема зона); каски або жилети (за бажанням); картки-схеми простих конструкцій (будинок, міст, вежа, машина).

Ролі: головний будівельник (керівник); майстри; помічники, які подають фігури.

Хід гри:

1. Збір команди

Головний будівельник каже:

«Сьогодні ми збудуємо... (будинок/вежу/міст). Хто чим буде займатися?»

2. Розподіл ролей

Діти домовляються, хто:

подає фігури,

складає основу,

ставить дах,

прикрашає будівлю.

Педагог допомагає м'яко скеровувати домовленість.

3. Будівництво

Діти створюють конструкцію з великих фігур:

квадрат — основа будиночка;

прямокутник — стіни;

трикутник — дах;

кола — вікна або колеса (якщо транспорт).

Під час будівництва діти спілкуються:

«Подай мені квадрат», «Мені потрібен трикутник для даху», «Постав прямокутник ось тут».

4. Перевірка будівництва

Головний будівельник оглядає:

«Все рівно? Вистачає фігур?»

5. Завершення

Діти демонструють конструкцію іншим:

«Ось наша вежа. Ми використали квадрати та прямокутники».

Ускладнення (за бажанням):

будувати за схемою (педагог показує картинку);

будувати спільне велике місто;

гра «Архітектори»: діти самі придумують будівлю.

Публікації з досліджуваної проблематики

1. Мармазинська І. Психолого-педагогічні основи формування уявлень про геометричні фігури у дітей дошкільного віку. *Теоретико-методичні засади наступності в освітньому процесі дошкільної та початкової освіти*: збірник тез за матеріалами Всеукраїнської науково-практ. конф. (12 листопада 2024 року, м. Миколаїв). Миколаїв: МНУ імені В.О.Сухомлинського, 2024. С. 95–97. Електр. видання.
2. Курчатова Анжеліка, Мармазинська Ірина. Використання Jamboard як інструмент реалізації змісту інклюзивної освіти в дистанційному форматі. *Інклюзивна освіта як індивідуальна траєкторія особистісного зростання дитини з особливими освітніми потребами*: збірник матеріалів VII Всеукраїнської науково-практ. конф. з міжнародною участю (м. Вінниця, ВДПУ імені Михайла Коцюбинського, 19 грудня 2024 р.) / редкол.: Н. Комарівська, Н. Олійник, В. Імбер, Н. Казьмірчук, Л. Любчак, І. Стахова, Н. Франчук, А. Кушнір, Ю. Бондар; за заг. ред. Н. Комарівської. Вінниця, 2024. Вип. 6. С. 111–114. Електр. видання.
3. Мармазинська Ірина. Сторітелінг як інноваційний метод ознайомлення дітей молодшого дошкільного віку з геометричними формами. *Українське дошкілля: здобутки і перспективи* : збірник наукових праць молодих науковців і студентів / за заг. ред. д-ра пед. наук, проф. О. С. Трифонової. Миколаїв : НУК, 2025. Вип. 1. Електрон. видання. С.30–35.
4. Мармазинська Ірина. Використання ігор у процесі навчання математики дітей молодшого дошкільного віку. *Українське дошкілля: здобутки і перспективи* : збірник наукових праць молодих науковців і студентів / за заг. ред. д-ра пед. наук, проф. О. С. Трифонової. Миколаїв : НУК, 2025. Вип. 2. 104 с. Електрон. видання. С. 50-53.